

Vanhempien kokemuksia erityisen tuen toteutumisesta

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (AMK), sosiaali- ja terveysala
2021
Edith Leino & Riina Ruohio

Tiivistelmä

Tekijä(t) Leino, Edith & Ruohio, Riina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika 2021
	Sivumäärä 33	
Työn nimi Vanhempien kokemuksia erityisen tuen toteutumisesta		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyössä selvitettiin erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten ja heidän perheidensä varhaiskasvatukselta saamia tukitoimia. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, millaisiksi vanhemmat kokevat saamansa tukitoimet ja miten ne vastaavat lasten ja perheiden tuen tarpeisiin. Aineisto kerättiin sähköisellä, strukturoimattomalla haastattelulomakkeella. Haastattelulomake jaettiin erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten vanhempien Facebook-ryhmiin.</p> <p>Opinnäytetyön tulosten mukaan lasten erityisen tuen tarpeet näkyvät arjessa erilaisin tavoin, kuten lapsen puhumattomuutena tai jatkuvana aikuisen valvonnan tarpeena. Tutkimuksen mukaan lapset ja vanhemmat saavat useita erilaisia tukitoimia ja vanhemmat kokevat tukitoimet pääsääntöisesti riittäviksi. Tutkimuksesta esiin nousseita, lasten ja perheiden varhaiskasvatukselta saamia tukitoimia ovat esimerkiksi lapselle kuvitetut ohjeet, räätälöity toiminta ja lapsen saama avustaja. Vanhemmat toivovat määrällisesti riittävää henkilökuntaa ja tukiviittomien sekä pienryhmätoiminnan hyödyntämistä enemmän. Osa vanhemmista kertoo, ettei ole saanut tukitoimia ollenkaan.</p> <p>Opinnäytetyön kautta saadaan arvokasta tutkimustietoa vanhempien näkökulmasta. Tämän tiedon avulla varhaiskasvatuksessa toteutettavaa tukea voidaan kehittää vastaamaan paremmin lasten ja heidän perheidensä yksilöllisiin tarpeisiin.</p>		
Asiasanat erityinen tuki, erityispedagogiikka, inklusio, kasvatusyhteistyö, tukitoimet		

Abstract

Author(s) Leino, Edith & Ruohio, Riina	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2021
	Number of Pages 33	
Title of Publication Parental experiences about special needs support		
Name of Degree Bachelor Of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the client		
Abstract <p>This thesis investigates the support which children with special needs and their parents have and how they feel about it. The purpose of this thesis is to find out how parents feel about the support they are given and how the support meets the children's and families' need for support.</p> <p>The target group of this thesis was children who get special support and their parents. This thesis was accomplished by using an digital, unstructured questionnaire. The questionnaire was shared on Facebook groups where parents can discuss their children's special needs. The results show that children's special needs can show up in different ways in the daily life of families, for example as difficulties in verbal communication or constant need of adult supervision.</p> <p>The results of the study show that children and their parents have several different measures of support and parents feel that they are mainly sufficient. Parents report the support measures they have from early childhood care are for example illustrated instructions for the children, personalised activities and child's personal assistant. Parents wish for enough staff at daycare and that simple sign language and small group activities were used. Some of the parents report that they have not had any support.</p> <p>The results of the study give necessary information about the point of view of the parents. With this information the support measures of early childhood care can be improved to give children and their parents the support they need.</p>		
Keywords special support, special education, inclusion, educational cooperation, support measures		

Sisällys

1	Johdanto.....	4
2	Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa.....	5
2.1	Varhaiskasvatuksen määrittelyä	5
2.2	Erityisen tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa	6
2.3	Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa.....	8
2.4	Kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa	12
3	Erityispedagogiset ratkaisut varhaiskasvatuksen arjessa.....	14
3.1	Erityispedagogiikka.....	14
3.2	Päivittäinen toiminnan mukauttaminen.....	16
3.3	Varhaiskasvatusympäristön mukauttaminen.....	17
3.4	Inklusio ja osallisuus	17
4	Opinnäytetyön tarkoitus	21
4.1	Aineiston keruu.....	21
4.2	Aineiston analysointi	22
5	Tulokset.....	24
5.1	Erityisen tuen tarpeen ilmeneminen arjessa.....	24
5.2	Varhaiskasvatuksen tarjoamat tukitoimet.....	24
5.3	Muun perheen saama tuki ja neuvonta	25
5.4	Kokemukset varhaiskasvatuksen tarjoamien tukitoimien riittävydestä	25
5.5	Toimiviksi ja toimimattomiksi koetut tukitoimet	25
5.6	Vanhempien toivotat tukitoimet.....	26
6	Eettiset näkökulmat ja luotettavuus.....	27
6.1	Eettiset näkökulmat	27
6.2	Luotettavuus	28
7	Johtopäätökset	30
7.1	Varhaiskasvatuksen henkilöstön riittävyys	30
7.2	Kasvatusyhteistyö ja muut toimijat	32
7.3	Vanhempien jaksaminen.....	33
8	Pohdinta	35

Liitteet

Liite 1. Kyselylomake

1 Johdanto

Lapsesta rakentuva kuva pohjautuu suuresti ihmisten omiin odotuksiin ja arvoihin. Tämä kuva ohjaa sekä heidän vuorovaikutuksellista että pedagogista toimintaansa. Useiden on helpompi hyväksyä lapsen diagnosoitu erityispiirre, esimerkiksi liikuntakykyyn vaikuttava vamma, joka johtaa lapsen runsaaseen tuen tarpeeseen. Tilanteissa, joissa lapsen tuen tarve liittyy ympäristön näkökulmasta haastavaan käyttäytymiseen, erityispiirteen hyväksyminen voi olla haastavampaa. (Ahonen 2017b, 215.) Erityispiirteistä huolimatta kaikilla lapsilla on oikeus varhaiskasvatukseen. 1.8.2020 voimaan tulleen, muutetun varhaiskasvatuslain myötä palautunut subjektiivinen päivähoito-oikeus mahdollistaa kaikille lapsille yhtäläisen oikeuden varhaiskasvatukseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019).

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää millaisia tukitoimia erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset ja heidän perheensä saavat varhaiskasvatukselta, ja millaisiksi vanhemmat ne kokevat. Aiheemme on merkityksellinen varhaiskasvatuksen kentällä tehtävän työn kehittämisen kannalta. Yhteiskunnallisella tasolla tutkimusaiheemme on tärkeä, sillä oikea-aikainen ja oikein kohdennettu tuki voi vaikuttaa positiivisesti lapsen kehitykseen, hyvinvointiin ja oppimiseen. Varhainen tuen tarpeisiin vastaaminen ehkäisee lapsen ongelmien syntyä, kasvua ja laajenemista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Erityisen tuen tarpeiden lisääntyminen näkyy sekä päivähoidossa että peruskoulussa. (Määttä & Rantala 2016, 17). Tilastokeskuksen mukaan syksyllä 2018 18,8 prosenttia peruskouluikäisistä oppilaista kuuluivat tehostetun tai erityisen tuen piiriin. Edelliseen vuoteen verrattuna tehostettua tukea saavien peruskoululaisten määrä oli noussut 0,9 prosenttiyksikköä ja erityistä tukea saavien 0,4 prosenttiyksikköä (Tilastokeskus 2019.) Tämän perusteella koemme opinnäytetyömme aiheen olevan ajankohtainen, sillä tukea tarvitsevien lasten määrä on lisääntynyt.

Päivähoidon perusta on inklusiivinen siten, että kaikilla lapsilla on yhtäläinen pääsy yhteiseen päivähoitoon. Lapsia ei erotella palveluiden ulkopuolelle palvelujärjestelmää ohjaavan lainsäädännön kautta. (Pihlaja 2009, 153.) Inklusiivisuus näyttäytyy suomalaisessa varhaiskasvatuksessa myös siten, että erityisryhmät sijoittuvat tavallisiin päiväkoteihin ja tyypillisesti ne ovat integroituja erityisryhmiä, joissa osalla lapsista on tuen tarvetta ja osalla ei (Pihlaja 2009, 153). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa 2018 kuvataan paljon sitä, kuinka lapsen tuen tarpeisiin tulee vastata ja miksi se on merkityksellistä.

2 Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa

Suomessa varhaiskasvatusikäisten lasten kanssa käytetään educare-mallia, joka merkitsee opetusta, kasvatusta sekä hoitoa. Aiemmin tämä on merkinnyt perheille tarjottujen sosiaali- ja päivähoitopalvelujen sekä lapsille tarjotun pedagogiikan muodostamaa kokonaisuutta. Päivähoidon avulla mahdollistettiin lapsen huoltajien työssäkäynti. Tänä päivänä educare-malli merkitsee yhä samassa ympäristössä toteutettavaa, kasvatuksen, pedagogiikan ja hoidon osa-alueen kokonaisuutta. Varhaiskasvatuslain (540/2018) myötä päivähoito on käsitteenä muuttunut varhaiskasvatukseksi. (Sandberg 2021, 24-25.)

2.1 Varhaiskasvatuksen määrittelyä

Varhaiskasvatus on suomalaiseen koulutusjärjestelmään kuuluva kokonaisuus, joka muodostuu lapsen tavoitteellisesta ja suunnitelmallisesta kasvatuksesta, hoidosta ja opetuksesta. Varhaiskasvatusta tarjotaan 0-6- vuotiaille lapsille ja sillä on useita eri tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, ennaltaehkäistä syrjäytymistä, tarjota tukea vanhemmille kasvatustyössä sekä edistää lasten oppimista, kasvua ja kehitystä. (Opetushallitus a.)

Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) määrätään esimerkiksi varhaiskasvatuksen tavoitteista sekä sen järjestämisestä ja lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. Laki määrää, että kunnan tulee järjestää ja tarjota varhaiskasvatusta lapselle, jonka kotikunta kyseinen kunta on. Lapsi voi myös asua kyseisessä kunnassa esimerkiksi vanhempiansa töiden vuoksi, vaikka kotikuntalain mukaan lapsen kotikunta olisi jokin muu, tai sellaista ei olisi Suomessa. Varhaiskasvatuslaki velvoittaa myös järjestämään tarvittaessa esimerkiksi vuorohoittoa. Lain mukaan lapsen etu on huomioitava, kun varhaiskasvatusta suunnitellaan, järjestetään ja toteutetaan. Laissa määrätään myös kunnan velvollisuudesta järjestää varhaiskasvatusta kunnassa esiintyvien tarpeiden mukaan. Kunnan järjestäessä varhaiskasvatusta on sen tehtävä yhteistyötä erinäisten tahojen, kuten neuvolan, lastensuojelun ja sosiaalihuollon kanssa. Lain mukaan lapsen on saatava varhaiskasvatusta omalla äidinkielellään ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön tulee olla kehittävä, turvallinen ja oppimista edistävä lapsen edellytykset, ikä ja kehitystaso huomioiden.

Yleisin toimintamuoto varhaiskasvatukselle on päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus, jota toteutetaan ryhmämuotoisesti. Ryhmiä voidaan muodostaa esimerkiksi iän tai tuen tarpeen perusteella. Uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, määrittelee tuen järjestämisen lähtökohtia. Sen mukaan tuen järjestämisen lähtökohtana tulee olla lapsen tarpeet sekä vahvuudet.

Kehityksen ja oppimisen tuki perustuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseen. Varhaiskasvatussuunnitelmassa korostetaan kasvattajien, lapsen, vanhempien sekä varhaiskasvatuksen erityisopettajan välisen yhteistyön merkitystä. Sen mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoilla on velvollisuus osallistua lapsen tuen tarpeen arviointiin sekä sen suunnitteluun, toteutukseen ja toteutuksen arviointiin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Lapsella ilmenevä tuen tarve on kirjattava lapsen omaan varhaiskasvatussuunnitelmaan. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan, kun lapsi aloittaa päiväkodissa ja se on tarkistettava kerran vuodessa tai lapsen tarpeiden mukaisesti useammin. Varhaiskasvatussuunnitelmassa keskitytään lapsen yksilöllisiin tarpeisiin sekä hänen etuunsa. Suunnitelma laaditaan yhdessä lapsen vanhempien kanssa, mutta myös lapsen mielipiteet ja näkemykset tulee huomioida. Varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan esimerkiksi lapsen vahvuudet ja kiinnostuksenkohteet, kehitystä ja oppimista edistävät tavoitteet ja toimenpiteet sekä lapsen tuen tarve, mikäli sellaista ilmenee. (Ahonen 2017a, 22-26.) Laadukkaan varhaiskasvatuksen ja tarpeellisten tukitoimien toteutumisen takaamiseksi on merkityksellistä, että jokainen lapsen kanssa toimiva aikuinen noudattaa johdonmukaisesti lapselle räätälöityä varhaiskasvatus- tai esiopetussuunnitelmaa sekä siihen kirjattuja pedagogisia ratkaisuja ja menetelmiä. (Sandberg 2021, 62-63).

Ennen erityisen tuen päätöstä laaditaan pedagoginen selvitys lapsen tilanteesta. Selvitys tehdään moniammatillisesti yhdessä varhaiskasvatuksen henkilöstön ja erityisopettajan kanssa, hyödyntäen muiden lasta tukevien tahojen arvioita lapsen tuesta. Myös lapsen ja lapsen huoltajien osallistuminen selvityksen laatimiseen on tärkeää, jotta lapsen tuen tarpeet saadaan selvitettyä ja hänelle saadaan suunniteltua sekä toteutettua oikeanlaista tukea. (Pedanet.) Pedagogisessa selvityksessä kuvataan lapsen kasvua ja oppimista, oppimisvalmiuksia, kiinnostuksenkohteita sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyviä erityistarpeita. Selvityksessä kuvataan myös sitä, millaisista pedagogisista, oppimisympäristöön liittyvistä, ohjauksellisista tai muista tukijärjestelyistä lapsi voisi hyötyä ja millainen hänen erityisen tuen tarpeensa on. (Vernerinet.net.)

2.2 Erityisen tuen järjestäminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaissa (36/1973) säädetään alle kuusivuotiaiden varhaiskasvatuksen erityisen tuen järjestämisestä. Esiopetuksessa, joka kuitenkin on määritelmällisesti osa varhaiskasvatusta, järjestettävästä tuesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998, 16 §, 17 §). Perusopetuslaissa kasvun ja oppimisen tuki määritellään tehostettuun ja erityiseen tukeen, kun puolestaan varhaiskasvatuslaissa säädetään tuen tarpeen tunnistamisesta ja siihen tarkoituksenmukaisesti vastaamisesta (Paananen ym. 2018, 11.) Lastensuojelulain

(418/2007) tavoitteena on taata lapsen oikeudet kasvuympäristön turvallisuuteen, erityiseen suojeluun sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Sen mukaan perheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee tukea vanhempia ja huoltajia kasvatustehtäväänsään, tarjottava perheille apua varhaisessa vaiheessa sekä ohjattava heitä tarpeen vaatiessa lastensuojelun toimien piiriin. Lastensuojelulain mukaan ehkäisevällä lastensuojelulla pyritään turvaamaan ja edistämään lasten hyvinvointia, kasvua ja kehitystä sekä tukemaan vanhemmuutta. Myös esimerkiksi opetuksessa, päivähoitossa sekä muissa sosiaali- ja terveysalan palveluissa tarjottava tuki ja erityinen tuki ovat osa ehkäisevää lastensuojelua.

Valtioneuvoston Oppimisen tuki varhaiskasvatuksesta toisen asteen siirtymään -loppuraportin mukaan kunnissa, joissa oli käytössä perusopetuslain mukainen jako tehostettuun ja erityiseen tukeen yleisimpinä tukitoimina olivat sekä tehostettua että erityistä tukea saavilla lapsilla arjen toiminnoissa pedagogiset keinot sekä erityisopettajan konsultaatiokäynnit. Puolestaan ne tukitoimet, jotka vaativat lapsiryhmän sisäisiä resursseja, olivat käytössä vain harvoilla lapsilla tai eivät ollenkaan tehostettua sekä erityistä tukea saavien lasten osalta. (Paananen ym. 2018, 17.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön työtehtäviin kuuluvat lapsen tuen tarpeen havaitseminen, puheeksi ottaminen ja arviointi. Lapsella ilmenevän tuen tarpeen havaitseminen on edellytyksenä oikeaan aikaan tapahtuvalle puuttumiselle. Lapsen kehitykseen ja yksilöllisiin ominaisuuksiin on mahdollista kiinnittää huomiota varhaiskasvatuksen päivittäisessä toiminnassa. Kasvattajien tiheä vaihtuvuus sekä liian suuri lapsimäärä vastuussa oleviin kasvattajiin nähden ovat heikentäviä tekijöitä kasvattajien havainnoissa lapsia yksilöinä ja tutustuessa heidän kehitysvaiheisiinsa. (Heinämäki 2004, 56-57.) Lapsen tuki sekä sen havaitseminen, suunnittelu ja arviointi järjestetään yhteistyössä lapsen, tämän huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä muun henkilöstön kanssa. Tuen tarpeen havainnoinnista sekä arvioimisesta vastaa koko varhaiskasvatuksen henkilöstö työnkuviansa, vastuidensa sekä koulutuksensa mukaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan osaamista hyödynnetään tuen tarpeessa olevien lasten erityisopetus- ja kasvatustehtävissä sekä muun henkilöstön konsultoinnissa että ohjauksessa. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat osallistuvat lapsen tuen suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin tarpeen niin vaatiessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 54.)

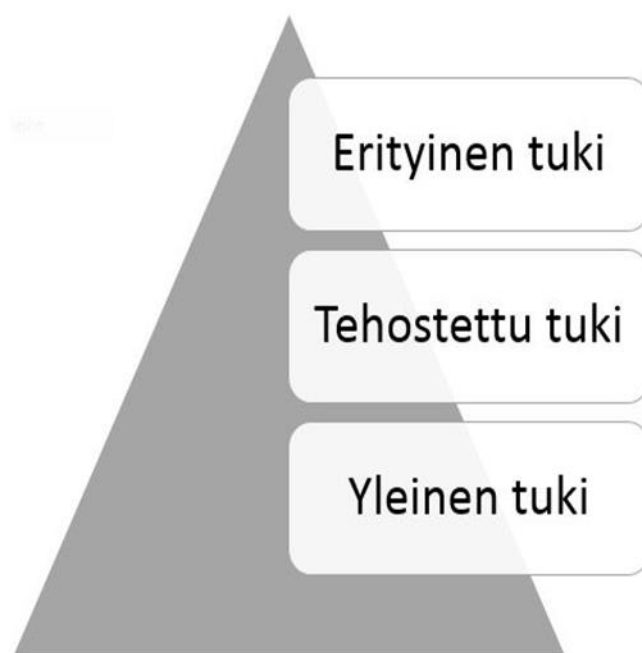
Lapsen tuen tarpeiden sekä tukitoimien riittävyden ja vaikutuksien jatkuva havainnointi, arviointi ja dokumentointi mahdollistavat lapsen hyvinvoinnin, kehityksen ja oppimisen tukemisen. Käytössä olevia toimintatapoja ja ympäristöjä sekä niiden sopivuutta lapselle tulee tarkastella ensimmäiseksi. Tarkastelun pohjalta on mahdollista arvioida, pystytäänkö

lapselle toteuttamaan sopivampia pedagogisia ratkaisuja näitä asioita muuttamalla. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 57.)

Tilanteet, joissa voidaan hyötyä pedagogisesta tuesta, voivat joskus olla havaittavissa jo lapsen ollessa pieni. Tällaisia ovat esimerkiksi tilanteet, joissa lapsella esiintyy aktiivisuuden tai tarkkaavuuden häiriöitä. Lapsesta voidaan jopa 2-4 kuukauden iässä havaita, miten hän reagoi ympäristössä esiintyviin ärsykkeisiin. On todettu, että pienen lapsen heikko kyky suunnata tarkkaavuutta on yhteydessä myöhemmällä iällä ilmenevään heikompaan itesäätelykykyyn. Myös esimerkiksi kielellisen kehityksen näkökulmassa ilmenee sama asia. Pienen lapsen äänien kokeilu eli jokeltelu on todettu merkitykselliseksi puheen, kielen ja lukutaidon kehittymisen kannalta. Mikäli pienellä lapsella ilmenee eroavaisuuksia erilais-ten äänneiden kehittymisessä, eli jokellus ei kehity ajan kanssa monimutkaisemmaksi, lapsi ei kykene kuulemaan kaikkia ympäristössään esiintyviä ääniä. Pienen lapsen jokelluksesta voi siis olla mahdollista tunnistaa puheeseen ja kielen kehitykseen liittyviä riskitekijöitä jo varhaisessa vaiheessa. (Sandberg 2021, 87-88, 250-251.)

2.3 Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa

Lapsella, joka vamman tai jonkin muun syyn vuoksi tarvitsee erityistä huomiota ja tukea kasvamisen, kehityksen ja oppimisen takaamiseksi, on tuen tarvetta (Helenius & Lumme-lahti 2018, 193). Varhaiskasvatuksessa toteutuva tuki on jaettu kolmelle eri portaalle: yleiseen, tehostettuun ja erityiseen tukeen (Kuva 1). Kaikilla lapsilla on oikeus varhaiskasvatuksen yleiseen tukeen, joka on osa laadukasta pedagogiikkaa. Yleinen tuki koostuu muun muassa arjen struktuureista, rakentavasta vuorovaikutuksesta, osallistamisesta, tilanteiden ennakoinnista sekä ryhmän turvallisen ilmapiirin ylläpitämisestä. Yleisen tuen kannalta on merkityksellistä, että ryhmän toimintatavoilla pyritään osallistamaan, kannustamaan ja rohkaisemaan kaikkia lapsia. Yleisen tuen tarjoaminen kuuluu kaikille lapsiryhmän aikuisille, myös sijaisille ja opiskelijoille. (Sandberg 2021, 32-37.)

Kuva 1. Kolmiportaisen tuen malli. (Mukailtu Sandbergin 2021 mukaan).

Yleisen tuen pedagogisten menetelmien ollessa lapselle riittämättömiä, on mahdollista tehdä pedagoginen arvio, jonka avulla arvioidaan, tarvitseeko lapsi tehostettua tukea. Tehostettua tukea saavan lapsen käytettävissä ovat kaikki yleisen tuen tukimuodot, mutta usein lisäksi myös suunnitellumpia, moninaisempia ja yksilöllisempiä tukimuotoja. Tehostetun tuen menetelmiä voivat olla esimerkiksi pienryhmissä työskentely, monikanavaiset työskentelytavat ja tehostettu kuvakommunikaatio. Mikäli tehostettu tuki ja sen pedagogiset järjestelyt ovat lapselle liian vähäisiä tai eivät riitä lapsen tavoitteiden saavuttamiseen, on lapsen mahdollista siirtyä erityisen tuen piiriin. Erityinen tuki on korkein tukijärjestelmän portaita. (Sandberg 2021, 32-37.)

Erityisen tuen piiriin kuuluvalle lapselle tehdään pedagoginen selvitys ja laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS, yhdessä vanhempien ja moniammatillisen työryhmän kanssa (Ahonen 2017b, 210). Päätös erityisestä tuesta voidaan tehdä joko ennen esi- ja perusopetuksen alkua tai sen aikana. Erityisen tuen päätös edellyttää lääketieteellisen tai psykologisen arvion perusteella ilmenevää sairautta, kehityksen viivästymää, vammaa, tunne-elämän häiriötä tai muuta erityistä syytä, jonka perusteella opetusta ei voida järjestää muuten. (Vernerinet.net.) Lapsen erityisen tuen tarpeeseen liittyy usein myös tilanteita tai olosuhteita, joita ei voida tunnistaa lääketieteellisellä yksilödiagnostisella määritelmällä. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi lapsen tuen tarve

oppiakseen ryhmään liittymiseen ja ryhmässä toimimiseen tarvittavia taitoja tai muita sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen liittyviä taitoja. Myös perheessä tapahtuvat muutostilanteet ja perheen voimavarojen heikentyminen voivat nostaa erityisen tuen tarpeita esille. (Heinämäki 2004, 8-9.)

Vuosina 2011-2015 toteutetussa, Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen tutkimus- ja kehittämishanke VETURIssa kerättiin informaatiota vaativan erityisen tuen järjestämisestä sekä toteutumisesta perusopetuksessa. Hankkeessa otettiin käyttöön termi "vaativa erityinen tuki". Vaativa erityinen tuki määritellään niin, että sitä tarvitsevat ne lapset ja nuoret, joilla ilmenee moni- tai vaikeavammaisuutta, kehitysvammaisuutta, autismin kirjoa tai haasteita psyykkisillä osa-alueilla. Kehittämissryhmän tekemien arvioiden ja laskelmien mukaan noin 10 000 lasta tarvitsee vuosittain vaativaa erityistä tukea perusopetuksessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 10, 29,34.) Perusopetuksessa opetuksen vaativuuteen viittaavat myös esimerkiksi moniammatillinen yhteistyö, lapsen henkilökohtainen avustaja, tulkin käytön tarve ja vanhempien tiivis läsnäolo koulun arjessa (Tuvet).

Erityisen tuen määritelmä on muuttunut vuosien saatossa. Vuonna 2000 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita tehtäessä perusopetukseen luotiin uudenlaista määritelmää. Sen mukaan erityinen tuki oli sellaisille lapsille suunnattua tukea, joiden kasvun ja oppimisen edellytykset olivat heikentyneet sairauden tai vamman vuoksi. Vuoden 2014 Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa taas puhutaan oppilashuollon sekä lapsen kasvun ja oppimisen muodostamasta kokonaisuudesta. Sen mukaan erityisestä tuesta on kyse silloin, kun lapsi tarvitsee psyykkistä tai sosiaalista tukea kasvulleen tai hänellä ilmenee oppimiseen liittyviä riskitekijöitä. Erityisen tuen määritelmä on siis kehittynyt vuosien saatossa, mutta jo vuosikymmenten ajan lapsilla ilmenneet vaikeudet ovat liittyneet kielen kehitykseen sekä sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen. Tarkkaavaisuuden vaikeudet sekä erilaiset kehitysviivästymät ovat lisäksi yleisiä. (Hujala & Turja 2017, 264.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2017 laatimassa raportissa esiteltiin useita kehittämissuhteita. Aivan ensimmäinen ehdotus oli selkiyttää ja vahvistaa varhaiskasvatuslain uudistuksen myötä lapselle tarjottavan tuen sääntelyä. Laki takaa lapsen oikeuden oikea-aikaiseen sekä riittävään tukeen, henkilöstön riittävyyteen sekä erityispedagogiseen osaamisen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 20). Nykyisessä varhaiskasvatuslaissa 540/2018 sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 asiakirjassa käsitellään tuen oikea-aikaisuutta, riittävyyttä sekä tarkoituksenmukaisuutta.

Raportissa toinen huomionarvoinen kehittämissuhteita koski henkilöstön, opettajien sekä erityisopettajien vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen liittyvien taitojen, tuen tarpeiden tunnistamisen, toteuttamisen sekä arvioinnin ja erityispedagogisen osaamisen vahvistamista

koulutuksen avulla. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017, 30). Raportin kehittämisehdotusta vahvistavat ja tukevat useat tutkimukset. Varhaiskasvatuksen henkilöstön kokemuksia työskentelystä erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa selvittäneessä tutkimuksessa todettiin, että työntekijät kaipaivat lisää koulutusta sekä tietoa erityistä tukea koskevista asioista. Samassa tutkimuksessa todettiin myös, että henkilöstön vastualueet ja selkeät työtehtävät eivät ole riittävän vakiintuneita suomalaisen varhaiskasvatuksen kentällä. (Nislin, Paananen, Repo, Sajaniemi, & Sims 2015, 8-9.)

Suomessa lapsen kehitykseen liittyvät häiriöt on mahdollista tunnistaa jo varhaisessa vaiheessa neuvolajärjestelmän vuoksi. Diagnoosin saamiseen tarvitaan erikoissairaanhoidon selvityksiä, jotka voidaan toteuttaa, jos lapsen kasvussa ja kehityksessä havaitaan poikkeavuuksia. Erilaiset ulkoiset ja sisäiset tekijät voivat johtaa lapsen kasvun ja kehityksen häiriintymiseen. Kehityshäiriöt voivat aiheutua esimerkiksi geeneistä periytyen tai solunjakautumisvaiheessa tapahtuvasta kromosomipoikkeavuudesta. Ulkoisista tekijöistä esimerkiksi myrkylliset aineet, kuten kemikaalit, lääkkeet ja alkoholi voivat johtaa kehitykseen liittyviin poikkeamiin. Lapsilla ilmeneviä, vakavia kehityshäiriöitä ovat esimerkiksi Downin syndrooma, CP-vammaisuus ja kehitysvammaisuus. Kehityshäiriöt, joihin liittyy kromosomipoikkeavuuksia, voivat keskimääräistä hitaamman kehityksen lisäksi aiheuttaa myös pienikokoisuutta ja sisäelinten poikkeavaa rakennetta. (Terve.fi.)

Lapsen kehityksen lievät poikkeavuudet ovat tavallisimpia neuvolalääkärin kohtaamia ongelmia. Tutkimusten mukaan yleisimpiä niistä ovat tarkkavaisuuteen ja kielelliseen kehitykseen liittyvät häiriöt sekä muut kapea-alaiset erityis- tai oppimisvaikeudet, joita esiintyy esi-koulu- ja kouluiässä 10-15 %:lla. Useinkaan yksittäinen löydös lukuun ottamatta aistitoimintojen poikkeavuutta ei anna viitteitä kehityshäiriöstä, mutta useammat toisiaan tukevat löydökset antavat aihetta jatkoselvittelyille. Jokaisen lapsen kehitys on kuitenkin yksilöllistä ja lapsen normaalissa kehityksessä voi olla tasanvaiheita, selkeitä kognitiivisen tai liikunnallisen kehityksen taantumia lukuun ottamatta (Herrgård & Renko 2000).

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee olla tietoisia lapsen keskimääräisestä kehityksestä, sen kulusta sekä oppimisesta, jotta varhaiskasvatuksen toiminta- ja oppimisympäristöt sekä pedagogiikka vastaavat lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Lapsen henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma mahdollistaa säännöllisen sekä johdonmukaisen arvioinnin ja hyödyttää myös pedagogiikan ja kasvatustoiminnan kehittämistä lapsen tuen tarpeisiin sopiviksi. (Neitola 2017, 26.)

2.4 Kasvatusyhteistyö huoltajien kanssa

Yksi varhaiskasvatuksen keskeisistä laatukriteereistä on jo pitkään ollut huoltajien ja päiväkodin välinen kasvatusyhteistyö. Kasvatusyhteistyötä ja sen merkitystä lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi on tutkittu ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen yhdessä huoltajien kanssa on paljastunut merkittäväksi tekijäksi yhteistyön kannalta. On myös todettu, että huoltajien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten lapseen yhdessä kohdistamat odotukset edistävät sosiaalis-emotionaalista haasteista kamppailevien lasten sopeutumista päiväkotiin. Uskotaan myös, että kasvattajan ja huoltajien välinen suhde korreloi lapsen sosiaalisia taitoja. (Ahonen 2017b, 293.) Huoltajaan tulee olla yhteydessä välittömästi, kun lapsella ilmenee haasteita oppimisessa tai kehityksessä, tai kun henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Lasta koskevien asioiden käsittelystä sekä tietojen saamisesta, luovuttamisesta ja salassapidosta annetaan myös tietoa huoltajille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisen ja lapsen huoltajan välisellä yhteistyöllä on suuri merkitys lapsen varhaiskasvatusta toteuttaessa. Yhteistyön avulla pyritään takaamaan ammattilaisten ja huoltajien yhteinen sitoutuminen lapsen turvallisen ja terveen kasvun, kehityksen sekä oppimisen mahdollistamiseksi. Yhteistyössä tulee huomioida lapsilla ilmenevät yksilölliset tarpeet, perheiden moninaisuus sekä erilaiset vanhemmuuteen liittyvät seikat. Kasvattajan ja huoltajan välisen yhteistyön merkitys korostuu lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, tai vaihtaessa ryhmää tai päiväkotia. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34.) Lapsella ilmetessä tuen tarvetta kasvun, oppimisen tai kehityksen eri osa-alueilla, tarvitaan yhteistyötä yhä enemmän. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lapsen vanhemmat luovat yhdessä toimintastrategian lapsen tukemiseksi. (Heinämäki 2004, 29.) Usein sosiaalis-emotionaalista tukea tarvitsevien lasten vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö koetaan haastavaksi ammattikasvattajien joukossa. Haasteiden taustalla on usein kasvattajien näkemys siitä, että lapsen haasteet aiheutuvat kotioiloista. Tällä tavalla ajateltaessa myös lapsen vanhemmat mielletään tukea tarvitseviksi, jolloin kasvatusyhteistyön tasavertainen vuorovaikutus ei toteudu. Vanhemmat saattavat kokea myös olonsa syylliseksi lapsensa tilanteeseen, mikä johtaa motivaation tiivistä yhteistyötä kohtaan laskemiseen. Yhteistyön kariutuessa kasvattajien huoli vanhempien vanhemmuudesta ja kyvyttömyydestä sitoutua sovittuihin tapaamisiin kasvaa. (Ahonen 2017b, 294-295.)

Luottamus, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyön onnistunutta toteutumista. Varhaiskasvatuksessa dialogisuus on myös vanhempien ja lapsen huoltajien välistä, vastavuoroista vuoropuhelua sekä heidän väliseen yhteistyöhön sitoutumista. Kasvatusyhteistyötä tapahtuu esimerkiksi keskusteluissa, tapaamisissa sekä lapsen

kuulumisista kertoessa, mutta ne eivät kuitenkaan yksinään muodosta tasa-arvoa ja luottamusta edistävää vuorovaikutusta varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja lapsen huoltajien välille. Dialoginen kasvatusyhteistyö perustuu keskusteluun osallistujien kokemukseen kuulluksi tulemisesta ja kasvattajan vastuulla onkin, että huoltaja kokee kasvattajan olevan aidosti kiinnostunut lapsen ja tämän perheen asioista. Kasvattaja voi viestiä kiinnostuksestaan lasta ja perhettä kohtaan, ilman varhaiskasvatusympäristön erityisiä järjestelyjä. Kasvattajan kyky ottaa huoltajan tunteet vastaan ja keskustella avoimesti sekä hyväksyvästi, edistää luottamuksen rakentumista. Kasvattajan ja huoltajan välinen luottamus rakentuu kasvattajan antaman positiivisen palautteen ja lapseen tutustumisen myötä, ja se tukee kasvatusyhteistyötä. (Kekkonen, ym. 2017, 4-5.) Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulisi välttää omia johtopäätöksiä, joiden mukaan lasten haasteet aiheutuvat kotioloista. Huoltajien näkemykset ja kokemukset lasten kehityksestä ja käyttäytymisestä ovat merkityksellisiä. Niiden avulla on mahdollista saada tietoa, joka on heijastettavissa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen myös varhaiskasvatuksessa. (Ahonen 2017b, 295.)

Erilaisissa toimintaympäristöissä, kuten kotona ja päiväkodissa saatetaan tulkita sekä tukea lapsen kasvua eri tavoin, jonka johdosta kuva lapsesta voi olla hyvin erilainen. Yhteistyön sujuvuuden ja lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi on erittäin tärkeää keskustella yhdessä ja luoda kokonaisvaltainen kuva lapsesta sekä hänen tarpeistaan. Lapsen yksilöllisten kiinnostuksenkohteiden ja tuen tarpeiden huomioiminen mahdollistetaan tällä keinolla. On myös tilanteita, joissa kasvattajien huoli lapsen kotioloista ei ole aiheeton. Tällaisissakaan tilanteissa huolen ei tulisi olla esteenä kasvattajan ja huoltajan väliselle, rakentavalle keskustelulle. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen voi myös joskus olla tarpeen. Lastensuojeluilmoituksen tekemisestä on hyvä puhua suoraan huoltajien kanssa, mikäli kasvattaja kokee, että huoltajat eivät käyttäydy uhkaavasti. Tällöin kasvattajalla on tilaisuus kertoa vanhemmille, miksi hän päätyi lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Asiasta puhuttaessa on aiheellista selittää, ettei päiväkodin tai sen työntekijöiden ole tarkoitus syyttää tai epäillä vanhempia mistään. (Ahonen 2017b, 294-295.)

3 Erityispedagogiset ratkaisut varhaiskasvatuksen arjessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä mukautetaan sen mukaan, millaisia lapsen yksilölliset tarpeet ovat. Tuki voi pitää sisällään pedagogisia, rakenteellisia ja muita hyvinvointia tukevia järjestelyjä. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan tarjoama tuki, tulkki- ja avustuspalvelut, apuvälineiden ja viittomien käyttö sekä lapsikohtaisesti tapahtuva ohjaaminen kuuluvat pedagogisiin järjestelyihin. Henkilöstön mitoitukseen tai lapsiryhmän kokoon vaikuttavat toimet taas ovat osa rakenteellisia järjestelyjä. Hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä ovat sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten antama ohjaus ja neuvonta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 57.) Heinämäki jaottelee teoksessaan Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa tuen tarjoamiseen liittyvät järjestelyt kolmeen eri kategoriaan, erityispedagogiseen ohjaukseen, päivittäisen kasvatustoiminnan mukauttamiseen sekä ympäristön mukauttamiseen (Heinämäki 2004, 33-38). Lapsella on oikeus saada hyvinvointinsa tueksi varhaiskasvatuslain (540/2018, 7 §) mukaan myös erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia.

3.1 Erityispedagogiikka

Varhaiserityiskasvatuksen juuret ovat lähteneet lääketieteellisen näkemyksen ja diagnoosinnin pohjalta, joka korosti erilaisuutta ja sen hoitamista sekä parantamista. Nykypäivänä tällainen normalisointiin pyrkivä malli nähdään leimaavana, eristävänä ja segregoivana. Tämänhetkinen sosiaalinen malli korostaa kaikkien yksilöiden oikeuksia yhteiskunnan palveluihin. Lapsella on oikeus saada tasa-arvoista, osallisuutta ja vuorovaikutusta edistävää kasvatusta, hoitoa sekä opetusta. (Helenius & LummeLahti 2018, 192.)

Erityispedagogiikan tavoitteena on tukea erityistä tukea tarvitsevien lasten kehitystä erilaisin pedagogisin järjestelyin (Hautamäki ym. 2002, 17). Pedagogisia järjestelyjä voivat olla varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, erilaiset tulkittamis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden ja tieto- ja viestintäteknologian käyttö. Myös viittomien ja kuvien käyttö tai muun kielen ja kommunikoinnin tukeminen voi kuulua lapselle tarjottavaan tukeen. (Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019, 69-70). Varhaiskasvatuksen pedagogiikka voi palvella kaikkia lapsia, myös niitä, joilla ilmenee tuen tarvetta sosiaalis-emotionaalisissa asioissa. Lapsille tarjotaan tasa-arvoinen mahdollisuus kuulua joukkoon, kehittyä ja oppia, kun jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet ja vahvuudet huomioidaan pedagogiikassa. (Ahonen 2017b, 210.)

Erityispedagoginen ohjaus pitää sisällään elementtejä, jotka ovat usein samoja riippumatta tuen tarpeen taustalla olevista tekijöistä. Näitä ovat struktuuri, hyvä vuorovaikutus, lapsen oman toiminnan ohjaus, ryhmätoiminta sekä kehityksen osa-alueiden tukeminen. Struktuuri

koskee aikaa ja tilaa siten, että lapsi kykenisi ennakoimaan sekä oppimaan tapahtumien kulkua. Hyvä struktuuri pitää sisällään johdonmukaisuutta päivän tilojen, toimintojen sekä ihmisten suhteen. Struktuurin avulla lapsi kykenee ennakoimaan päivän tapahtumia ja häneltä odotettavia asioita. (Heinämäki 2004, 37.)

Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus on perusta pedagogiselle toiminnalle. Hyvän vuorovaikutuksen luominen tukea tarvitsevan lapsen ja hänen kanssaan toimivien aikuisten välille on keskeistä erityispedagogisissa ohjelmissa, sillä lapsi rohkaistuu luottamuksellisissa vuorovaikutussuhteissa myös silloin, kun niissä on vaikeuksia. (Heinämäki 2004, 37.)

Vertaisryhmien ja struktuurin avulla tuetaan lasta omaksumaan ryhmän sääntöjä, mutta samalla varhaiskasvattajan toteuttamaa lapsen yksilöllistä toiminnan ohjaamista tapahtuu. Lasta ohjataan tekemään päätöksiä ja ajattelemaan sekä ylläpitämään keskittymistä ja tarkkaavaisuutta esimerkiksi kiittämällä osatavoitteiden saavuttamisesta. Näin lapsi oppii ryhmän sääntöjen ja oman toiminnan suhteesta. Myös taito kiinnittää huomiota omaan toimintaan kehittyä. Vertaisryhmien avulla lapset saavat kontakteja ikäisiinsä lapsiin ja lasten välillä tapahtuva leikki ja sosiaalinen vuorovaikutus taas kannustavat lasta puhumaan, suunnittelemaan, liikkumaan ja osallistumaan. Leikkiessä myös erilaiset taidot harjaantuvat ja lapsen oppimisvalmiudet kehittyvät. (Heinämäki 2004, 38.)

Kehityksen osa-alueiden tukeminen varhaiskasvatuksessa ilmenee siten, että lapsen kehitysvaihe huomioidaan aina toimintaa suunniteltaessa sekä arvioitaessa ja yksittäisellä osa-alueella tarjottava tuki liittyy neutraalisti muuhun toimintaan. Tämä mahdollistaa sen, että varhaiskasvatuksen tukitoimia on mahdollista suunnata kohti yhteisiä tavoitteita, esimerkiksi terapeutin tai psykologin ohjeiden mukaan. (Heinämäki 2004, 38.)

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen vuoden 2019 toteuttamassa kyselyssä arvioidaan varhaiskasvatuksen henkilöstön pedagogista toimintaa. Vastaajista 35% kertoo, että varhaiskasvatusyksikön tarjoamat tukimuodot mahdollistivat lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan räätälöidyn tuen tarjoamisen enintään kohtalaisesti. 65% vastaajista taas raportoi, että tuen tarpeen ilmettyä tukitoimet järjestyvät korkeintaan kohtalaisen nopeasti. Tutkimuksen mukaan vastaajien arviot paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman onnistuneisuudesta, ovat yhteydessä heidän arvioonsa kehityksen ja oppimisen tuen laadukkuudesta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden toteutumiseksi koetaan useassa vastauksessa sama este, lasten moninaiset tarpeet. Henkilöstö kokee myös, että erityisopettajan tarjoama konsultoiva tuki on heille välttämätöntä ja prosessi huolen heräämisestä lapsen diagnoosin saamiseen kestää liian kauan, joten tukea ei ole saatavilla. Vastaajat kertovat, että tuen saatavuuteen liittyvät vaikeudet voisivat olla ratkaistavissa pien- tai erityisryhmien avulla. (Repo ym. 2019, 109, 111.)

3.2 Päivittäinen toiminnan mukauttaminen

Varhaiskasvatuksessa tuki järjestetään osana päivittäisiä toimia. Tukea on mahdollista järjestää erilaisilla joustavilla järjestelyillä lapsen omassa päiväkotiryhmässä, mutta tarvittaessa sitä voidaan järjestää myös erityisryhmien avulla. (Eskelinen & Hjelt 2017, 57.) Varhaiskasvatuksen toimintaan saadaan lisää lasta tukevia toimintamuotoja ja -tapoja, kun asioita mukautetaan suunnitelmallisesti lapsen tarpeiden mukaan. Päivittäisen kasvatustoiminnan mukauttamiseen on useita keinoja. Eriyttämällä saadaan valittua sellaisia ryhmämuotoja, jotka tukevat lapsen kehitystä ja oppimista. Eriyttämisen keinoja ovat esimerkiksi sosiaalisen kanssakäymisen taitojen harjoittelu pienryhmässä tai kahdestaan kasvattajan kanssa. Eriyttäminen ei kuitenkaan edellytä lapsen siirtymistä pienryhmään vakituisesti, vaan olennaista on hyödyntää päivittäisiä tilanteita, joissa voidaan harjoitella lapselle mielekkäitä taitoja. (Heinämäki 2004, 34-35.)

Myös toiminnan sisältöjen ja muotojen mukauttaminen on yksi tapa mukauttaa päivittäisiä kasvatustoimintoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toimintaa suunniteltaessa otetaan huomioon lapsen yksilölliset tavoitteet ja tarpeet suhteessa ryhmän tavoitteisiin. Lapsen keskittymistä tukevat kiinnostuksen kohteet täytyy ottaa huomioon ja toiminnan muotoja mukauttaa niin, että tehtävät vastaisivat hänen taitotasoaan ja varmistaisivat lapsen yksilöllisten taitojen ja osaamisen esille tulon. (Heinämäki 2004, 35.) Toiminnan suunnittelun yhteydessä ennakkoinnilla tarkoitetaan sitä, että lasten riittävää tukemista toiminnan aikana arvioidaan jo suunnitteluvaiheessa. Rutiinit ovat kaikille merkityksellisiä ja auttavat lapsia hahmottamaan päivän kulun. Ne auttavat myös aikuisia kasvatustyössä. Ilman rutiineja kasvattajien aika kuluisi kaaoksen välttämiseen organisoimisen avulla, kun taas niiden avulla voidaan panostaa yhteiseen tekemiseen ja lasten kohtaamiseen. Kasvatustyössä rutiinit voivat kuitenkin myös estää toimintaa kehittymästä lasten yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi. Liika rutinoituminen vaikeuttaa lasten tarpeiden havaitsemista ja sellaista hetkessä elämistä, joka on osa lasten maailmaa. Työntekijän voi olla haastavaa tarkastella omaa rutiinotoimintaa kriittisesti, ja tuttuja toimintatapoja voi olla vaikea tarkastella uudesta näkökulmasta. Keskustelu esimerkiksi oman työyhteisön kanssa voi auttaa tarkastelemaan rutiineja uudelleen. (Ahonen 2017b, 313-314.)

Päivittäisessä toiminnassa tarvittavat taidot ovat osa tukitoimia silloin, kun lapsen tarvitsema ohjaus ja harjoitus poikkeavat ikätasostaan. Lapsella, jolla ilmenee ikätasoonsa verrattuna enemmän tuen tarvetta perustaitoihin liittyen, tulisi olla mahdollisuus harjaannuttaa näitä taitoja varhaiskasvatuksessa turvallisessa, kannustavassa ja kiireettömässä ilmapiiressä. (Heinämäki 2004, 35.)

Lapsen itsetunnon vahvistaminen vertaisryhmien, omien vahvuuksien tunnistamiseen kohdistuvan avun ja aikuisten myönteisen sekä arvostavan suhtautumisen avulla ovat merkityksellisiä varsinkin, kun lapsen oppimisessa, kehityksessä tai käyttäytymisessä on aikuisia huolestuttavia piirteitä. Lapsilla on kyky tunnistaa heihin kohdistuva huoli ja he alkavat verrata itseään ja taitojaan toisiin lapsiin. (Heinämäki 2004, 36.)

3.3 Varhaiskasvatusympäristön mukauttaminen

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä suunnitellaan ja luodaan yhdessä lasten kanssa niin, että lasten ideat, teokset ja leikit näkyvät oppimisympäristössä. Hyvä oppimisympäristö pitää sisällään lapsille mieluista tekemistä sekä mahdollisuuksia liikkumiseen, leikkimiseen, pelaamiseen ja lepoon. Se myös edistää lasten osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Oppimisympäristöjä kehitetään niin, että ne tukevat lasten itsetunnon, sosiaalisten taitojen ja oppimisen taitojen kehittymistä. Lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteet tulee olla saavutettavissa ja ekologisuus, ergonomia, viihtyisyys, esteettömyys, valaistus, akustiikka sekä sisäilman laatu tulee huomioida. Monenlaisen pedagogisen toiminnan toteuttaminen varhaiskasvatusympäristössä tulisi olla mahdollista. (Opetushallitus, b.)

Varhaiskasvatusympäristö on moninainen kokonaisuus, joka koostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tekijöistä, kuten varhaiskasvatuksen tiloista, ympäristöistä, erilaisiin tilanteisiin liittyvistä sosiaalisista ja psyykkisistä ympäristöistä sekä välineistä. Fyysisen ympäristön muovaaminen on lähtöisin lapsen omista tarpeista. Fyysiseen ympäristöön tehtävät muutokset voivat koskea esimerkiksi liikuntaesteiden poistamista tai hahmottamisen helpottamista erilaisin visuaalisin tai auditiivisin keinoin. Psyykkisen toimintaympäristön muutoksilla pyritään siihen, että lapsi kokee osallisuuden ja ryhmään kuulumisen tunteita sekä monipuolisia vuorovaikutustilanteita. Psyykkiseen toimintaympäristöön voidaan vaikuttaa esimerkiksi erilaisten vertaisryhmien avulla sekä tiloihin ja toimintaan liittyvillä muutoksilla, jotka mahdollistavat kasvattajien ja lasten välisen vuorovaikutuksen. Kognitiivisen ympäristön muokkaamiseksi tulisi lasten saataville asettaa moninaisia oppimista edistäviä materiaaleja sekä välineitä. Näin taataan, että varhaiskasvatuksen ympäristö on oppimiseen innostava ja herättää lapsissa uteliaisuutta, mielenkiintoa sekä kokeilunhalua. (Heinämäki 2004, 33-34.)

3.4 Inklusio ja osallisuus

Inklusion lähtökohtana on kaikille yhteinen varhaiskasvatus, jossa lapsen tarvitsema tuki tai yksilöllistetty pedagoginen ohjaus toteutetaan hänen ympäristössään ja lapsiryhmässään. Käytännössä siis lapsen tarvitsema tuki, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelut, tuodaan lapsen lähiympäristöön. Nykyään tuen piiriin kuuluvien lasten

varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen toteuttamisessa pyritään kuntien toimesta tietoisesti inklusiivisiin ratkaisuihin. Eri tahojen sitoutuminen inklusion arvoihin on keskeistä, kun pyritään toteuttamaan tukea tarvitsevan lapsen oppimisen ja kehityksen tukea lapsen lähiympäristössä. Inklusiivisen varhaiskasvatuksen järjestäminen vaatiikin sitoutumista monialaisessa sekä kasvattajien välisessä yhteistyössä ja yhteiskunnallisella tasolla tehtävässä päätöksenteossa. (Pihlaja & Viitala 2018, 55,57.) Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa lapset, joilla on tuen tarvetta, ovat useasti osana integroituja lapsiryhmiä. Integroiduissa lapsiryhmissä vain osalla lapsista ilmenee tuen tarvetta, mutta myös varsinaisia erityisryhmiä on olemassa. Ne koostuvat vain tuen tarvetta omaavista lapsista. Kuitenkin myös erityisryhmät ovat usein osana perinteisiä päiväkotia. (Heiskanen ym. 2021, 12-13.)

Inklusion periaate näkyy myös varhaiskasvatusta ohjaavassa lainsäädännössä. Varhaiskasvatustalain (450/2018) 3 § käsittelee varhaiskasvatuksen tavoitteita, joissa heijastuvat vahvasti osallisuuden, tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmat. Tavoitteiksi nimetään mm. lapsen oppimisen tukeminen ja sitä kautta koulutuksellisen tasa-arvoisuuden edistäminen ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien tarjoaminen varhaiskasvatukseen osallistumiseen. Muita tavoitteita ovat ohjaaminen toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen sekä taata lapsen osallistuminen ja vaikuttaminen itseään koskevilla asioissa.

Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma Oikeus oppia pyrkii takaamaan lapsille tasa-arvoiset mahdollisuudet oppimiseen. Kehittämisohjelmat toteutuvat Opetus- ja kulttuuriministeriön toteuttamana vuosina 2020-2022. Kehittämisohjelmien avulla pyritään edistämään tasa-arvoa, hyvinvointia ja oppimista sekä kaventamaan ja ennaltaehkäisemään oppimiseroja. Oppimisen tukea pyritään vahvistamaan ja yhdenvertaisuutta vahvistavia käytäntöjä ja toimintatapoja pyritään edistämään. Varhaiskasvatuksen laadun ja kehittämisohjelman tavoitteena on luoda tasa-arvoisia edellytyksiä oppimiselle, edistää oppimisen tukea, luoda oppimiselle joustavampi alku ja parantaa varhaiskasvatuksen laatua. Kehittämisohjelman avulla pyritään takaamaan mahdollisimman monen lapsen osallistuminen varhaiskasvatukseen ja parantamaan varhaisten perustaitojen oppimista ja tukea. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 painottaa osallisuuden edistämistä tietoisesti toimintatapojen ja rakenteiden kehittämisen kautta. Lasten ja heidän huoltajiensa osallistuminen varhaiskasvatuksen toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja toteutukseen edistää osallisuutta ja sekä lapset että heidän vanhempansa nähdäänkin tärkeänä osana kasvatusyhteisöä. Asiakirjan perusteissa kuvataan oppimisen pohjaavan lasten mielenkiinnonkohteisiin ja osaamiseen. Samoin vertaisryhmällä ja kokemuksella yhteisöön kuulumisesta

ajatellaan olevan keskeinen merkitys lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 22, 30.)

Lasten osallisuus on nykyään tavoiteltava lähtökohta laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Useat päiväkodit ovat kehittäneet toimintaansa yhä enemmän lasten osallisuutta huomioivaksi, mutta lasten osallisuuteen liittyvissä käytänteissä on kuitenkin eroja eri yksiköiden välillä. Lasten mahdollisuus ilmaista mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä vaikuttaa omaan elämänsä ja oppimiseensa aktiivisesti on osallisuuden pedagogiikkaa kiteytetysti. Lapsille tulisikin tarjota mahdollisuus vaikuttaa päiväkodin arjen suunnitteluun. Osallisuuteen suhtaudutaan kuitenkin myös varauksellisesti, vaikka se onkin varhaiskasvatuksen yleisesti hyväksyttävä arvo. Päiväkotien pelätään muuttuvan paikoiksi, joissa tyydytetään lasten vaihtuvia mielitekoja, eikä varhaiskasvatuksen ammattitaitoisen henkilöstön pedagogiselle osaamiselle ja tavoitteelliselle varhaiskasvatukselle ole enää sijaa. Osallisuuden pedagogiikka ei sulje pois aikuisten kasvatuksellista vastuuta tai pedagogista osaamista, eikä se myöskään merkitse lasten yksittäisten toiveiden jatkuvaa täyttämistä. Osallisuuden pedagogiikan voisi nähdä ideologiana, joka pyrkii korostamaan lasten aktiivista osallistumista lähtökohtana oppimiselle. Se on mahdollisuus, jonka ansiosta esimerkiksi aikuisten ohjaamat tuokiot ja perushoidolliset tilanteet ovat lapsille mielekkäitä ja tarkoituksenmukaisia. (Ahonen 2017b, 229-230.)

Osallisuus sekä sosiaalinen osallisuus liittyvät käsitteinä vahvasti inklusioon ja sen toteutumiseen varhaiskasvatusympäristössä vuorovaikutuksen kautta. Osallisuudessa vuorovaikutus lapsen ja varhaiskasvattajan välillä korostuu, sillä lapsen tulee voida vaikuttaa varhaiskasvatuksen toimintaan ja sen toimintaympäristöihin (Heiskanen ym. 2021, 17). Tätä ilmiötä voidaan kutsua myös termillä poliittinen osallisuus. Nivalan mukaan poliittinen osallisuus on kehitystyötä, jonka tarkoituksena on purkaa valtasuhteisiin perustuvia pedagogisia käytäntöjä, jotta aikuisjohtoisesta toiminnasta päästäisi lähemmäs lapsilähtöisyyttä eli lasten kuulemistä mahdollistaviksi päätöksenteon ja suunnittelun prosesseiksi (Nivala 2021, 35). Tukea tarvitsevien lasten kohdalla on erityisen tärkeää pyrkiä mahdollistamaan lapsen osallisuutta, muutoin kuin puheen keinoin, mikäli lapsi kommunikoi ympäristönsä kanssa muilla kommunikaation menetelmillä (Heiskanen ym. 2021, 17).

Sosiaalisella osallisuudella kuvataan lapsen osallistumista yhteiseen toimintaan vertaisryhmässä. Sen toteutumiseen liittyvät vahvasti lapsen oma kokemus hyväksytyksi tulemisesta, ryhmän hyväksyntä sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus ja sen laatu. Osallisuuden vastakäsitteiksi voidaan nimetä mm. ryhmään kuulumattomuuden, ulkopuolelle jäämisen ja ulossulkemisen kokemukset. (Heiskanen ym. 2021, 17.) Yksinäisyyttä voidaan tarkastella yksilön subjektiivisena kokemuksena ja reaktiona pysyvien sosiaalisten suhteiden

puuttumiselle tai sen uhkalle. Sosiaalisen suhteiden puuttumisen ja yhteenkuulumattomuuden tunteen uhka voi ilmetä esimerkiksi kiusaamistilanteissa. (Nivala 2021, 47.)

Yksinäisyydessä on kyse yksilön ja hänen sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutuksessa tapahtuvasta ilmiöstä. Yksinäisyyden kehittymiseen vaikuttavat lapsen yksilöllisten taitojen, toiminnan sekä ominaisuuksien yhteensovittaminen ympäristön kanssa. (Nivala 2021, 50.) Yksinäisyyttä ja sen kokemusta on syytä tarkastella varsinkin tukea tarvitsevien lasten parissa. Ympäristön odotukset ja lapsen kyvykyys toimia odotusten mukaisesti eivät aina kohtaa, mikäli lapsella on jollakin kasvun, kehityksen tai oppimisen osa-alueella todettua haastetta.

Lapsen oma varhaiskasvatusryhmä on konkreettisin yhteisö yhteenkuuluvuuden tunteen kehittymiselle. Varhaiskasvatuksessa toimivat aikuiset ovat osa tätä yhteisöä ja heidän tehtäviinsä kuuluu tukea lapsen liittymistä ryhmään myönteisen vuorovaikutuksen keinoin. Ryhmään kuulumisen lisäksi jokaisella lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua toimintaan itselleen mielekkäällä tavalla. Tämä voi tarkoittaa hyvinkin aktiivista tai vastaavasti joissakin tilanteissa passiivista osallistumista yhteiseen toimintaan. Osallistumisen intensiteettiä tärkeämpi asia on, että kasvattajat antavat lapselle vaikuttamisen mahdollisuuksia esimerkiksi arjen tilanteita koskien. Merkityksellistä osallisuuden tunteen kannalta ei niinkään ole se, käyttääkö lapsi aktiivisesti näitä mahdollisuuksia vaan pikemminkin tieto ja kokemus omista vaikuttamismahdollisuuksista niin halutessaan. (Nivala 2021, 53- 54.)

Päiväkodissa lapsille tarjoutuu useita osallisuuden maailmoja riippuen siitä, millaisia mahdollisuuksia lapsille tarjoutuu ja millaisia merkityksiä kasvattajat ja lapset toiminnalle antavat. Lasten toimijuus voi siis näyttäytyä hyvinkin erilaisena ja vaihdella tilanteesta riippuen. Leikki on arena, jossa lapset aktiivisina toimijoina ovat pääroolissa määritellen leikin teeman ja siihen osallistuvat henkilöt. Tätä kautta leikki muodostaakin lasten keskinäisen osallisuuden maailman, jossa aikuisten rooli on toimia toiminnan mahdollistajina samalla luoden leikkiin tietyt reunaehdot (Virkki 2015, 130).

4 Opinnäytetyön tarkoitus

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää 1) Millaista tukea erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset ja heidän perheensä saavat ja 2) Millaiseksi perheet kokevat saamansa tuen. Haluamme selvittää myös 3) miten tarjotut tukitoimet vastaavat perheiden tuen tarpeisiin ja miten tukitoimia voisi jatkossa kehittää.

4.1 Aineiston keruu

Käytimme opinnäytetyössämme laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään kokonaisvaltaisesti kohteen laatua, ominaisuuksia sekä merkityksiä (Jyväskylän yliopisto, 2015). Opinnäytetyössämme erityislasten vanhempien kokemusten kautta selvitetään varhaiskasvatuksen järjestämiä sekä tarjoamia tukitoimia ja niiden riittävyttä erityistä tukea tarvitseville lapsille.

Laadullinen tutkimus rakentuu tutkimusaiheesta aiemmin tehdyistä tutkimuksista ja muotoiluista teorioista, empiirisistä aineistoista sekä tutkijan omasta ajattelusta ja päättelystä. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat aineistonkeruumenetelmänä yleisimmin käytetyt haastattelu ja havainnointi, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, jolloin aineistokoot ovat suhteellisen pieniä. Aineistolähtöisyys, hypoteesittomuus, tutkimuksen tyylilajin ja tulosten esitystavan vapaamuotoisuus sekä aineistojen tyyppinen narratiivisuus ovat myös tyyppillisiä laadulliselle tutkimukselle. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006 a.)

Aineistonkeruumenetelmänä käytimme sähköistä, strukturoimatonta kyselylomaketta. Kyselylomakkeen kysymysten pääpaino oli avoimissa, lasten ja perheiden saamaan tukeen, sekä siihen liittyviin kokemuksiin painottuvissa kysymyksissä (Liite 1). Lomakkeen käyttäminen tutkimuksessamme oli sopivaa, sillä kyselylomake toimii aineiston keräämisessä hyvin, kun halutaan selvittää jotain rajattua asiaa koskevia mielipiteitä tai näkemyksiä (Vilkkä 2021, 90). Jaoimme sähköisen kyselylomakkeen kolmeen erilaiseen Facebookin vertaistukiryhmään, jotka käsittelivät erityistä tukea saavien lasten ja heidän vanhempiensa arkea. Ryhmiin pääsi vastaamalla liittymispyynnön lisäksi kysymyksiin, jotka koskivat ryhmän sääntöjä sekä sitä miksi ryhmiin haluaa liittyä. Kerroimme tekevämme opinnäytetyötä erityiseen tukeen liittyen ja tulimme hyväksytyiksi ryhmiin, sillä useat ryhmät nimestään huolimatta olivat tarkoitettuja myös asiasta kiinnostuneille. Ryhmät olivat nimeltään Erityislapsi perheessä, Erityislasten vanhemmat ja läheiset sekä Erityislasten vanhemmat, läheiset ja ystävät. Erityislapsi perheessä on yksityinen, alle kuudensadan henkilön Facebook-ryhmä ja ryhmän kuvauksessa kerrotaan sen olevan tarkoitettu niin erityislasten vanhemmille kuin heidän läheisilleenkin näkökulmien, ajatuksien, tunteiden kuin käytännön asioidenkin jakamiseen yhdessä. Erityislasten vanhemmat ja läheiset -ryhmä on julkinen, noin

kuudentuhannen ihmisen Facebook-ryhmä. Julkinen ryhmä tarkoittaa sitä, että kuka tahansa voi nähdä ryhmän jäsenet sekä mitä he ryhmässä julkaisevat. Tämän ryhmän kuvauksessa erityislapseksi määritellään esimerkiksi ne lapset, joilla on autismi, kehitysvamma, syöpä, AD/HD, oppimisvaikeuksia, neurologinen sairaus tai puhe- ja äänihäiriö. Kuvauksessa ei ole lueteltu kaikkia diagnooseja vaan esimerkit pyrkivät havainnollistamaan erityisen tuen ilmenemismuotoja arjessa. Erityislasten vanhemmat, läheiset ja ystävät on suljettu, yksityinen noin kahdentuhannen ihmisen Facebook-ryhmä. Tämän ryhmän sisällöt liittyvät tunteiden ja ajatusten sekä konkreettisten arjen asioiden jakamiseen ja niistä yhdessä keskustelemiseen. Kaikkien ryhmien perustajat ja ylläpitäjät ovat yksityishenkilöitä. Kyselylomakkeemme oli auki aikavälillä 7.1.2021-21.2.2021. Lähettämämme kyselylomakkeen avulla saatu aineisto rakentui viidestätoista vastauksesta ja otosjoukkoomme valikoituneet vastaajat olivat vastanneet kaikkiin kyselylomakkeemme kysymyksiin, lukuun ottamatta yhden vastaajan yhtä vastausta. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kerätä vanhempien omia kokemuksia erityisen tuen toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, joten laadullinen tutkimusmenetelmä sopi näin ollen tutkimusmenetelmäksemme, sillä sen erityispiirteenä on kokemusten selvittäminen totuuden löytämisen sijaan (Vilkkä 2015, 118-120).

4.2 Aineiston analysointi

Opinnäytetyössämme käytimme aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jolloin aineisto toimii teorian lähtökohtana. Tätä kutsutaan induktiiviseksi aineiston analyysitavaksi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006b.) Induktiivisen aineiston analyysin avulla tutkittavasta aiheesta pyritään saamaan tiivistetty kuvaus menettämättä aineistosta saatua tietoa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kattaa kolme vaihetta: 1) aineiston pelkistäminen eli redusointi. Pelkistämävaiheessa aineistosta karsitaan epäolennainen pois ja oleelliset asiat kirjoitetaan tiivistetyksi uudelleen. 2) Ryhmittely eli klausterointivaiheessa samaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään alaluokiksi, jotka nimetään sisällön mukaan. 3) Yleiskäsitteiden muodostaminen eli abstrahointi tapahtuu siten, että alaluokista yhdistetään yläluokkia ja niistä pääluokkia, jolloin olennaiseksi valikoituneen tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Leinonen 2018.)

Toteutimme pelkistämisen kirjoittamalla ilmaukset puhtaaksi ja poistamalla tekstistä tutkittavan ilmiön kannalta epäolennainen tieto sekä epäselvät lauseet. Aineistosta löytyi sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia esiin tuovia ilmauksia. Yhdistimme pelkistetyt ilmaukset ryhmittelyvaiheessa, jonka avulla muodostimme samansisältöiset ilmaukset ryhmiksi, jotka nimettiin. Nimettyjen ryhmien perusteella muodostimme alaluokat. Abstrahointivaiheessa alaluokista muodostettiin niitä kuvaavat yläluokat, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiin ja ovat samalla opinnäytetyömme tutkimustuloksia.

Käytimme yksinkertaista satunnaisotantaa otantamenetelmänä, ja valitsimme otoksemme suuruudeksi kahdeksan vastaajaa viidestätoista, sillä kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston sisällön laajuus on sen määrällistä laajuutta merkityksellisempää (Vilka 2021, 94). Koimme kahdeksan vastauksen suuruisen otoksen sopivaksi, sillä kyseistä määrää oli mahdollista käsitellä niin, että kykenimme perehtymään kaikkiin vastauksiin huolellisesti. Näin saimme mahdollisimman tarkan ja paikkaansa pitävän käsityksen vanhempien kokemuksista.

5 Tulokset

Kyselylomakkeen vastausten avulla saimme monipuolista tietoa erityisen tuen tarpeen näkymisestä arjessa, varhaiskasvatuksen tukitoimista sekä vanhempien kokemuksista varhaiskasvatuksen tarjoamiin tukitoimiin liittyen. Abstrahointivaiheessa muodostetut yläluokat olivat seuraavanlaisia: Erityisen tuen tarpeen ilmeneminen arjessa, varhaiskasvatuksen tarjoamat tukitoimet, muun perheen saama tuki ja neuvonta, kokemukset varhaiskasvatuksen tarjoaminen tukitoimien riittävydestä, toimiviksi koetut tukitoimet, toimimattomiksi koetut tukitoimet ja vanhempien toivomat tukitoimet.

5.1 Erityisen tuen tarpeen ilmeneminen arjessa

Pyysimme vastaajia kuvaamaan, kuinka lapsen erityisen tuen tarve näkyy heidän arjessaan. Vastauksien perusteella erityisen tuen tarve ilmenee perheiden arjessa erilaisin tavoin. Vanhemmat kuvailevat tuen tarvetta lapsen yksilöllisten ominaisuuksien ja tarpeiden kautta. Lasten arjessa näkyviksi haasteiksi kuvataan lapsen puhumattomuus, puheen tuottamiseen ja ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet sekä tarve jatkuvalla valvonnannalle ja aikuisen tarjoamalle tuelle. Samoin siirtymä- ja oppimistilanteet koetaan haasteellisiksi ja yksi vastaajista kertoo lapsen tarvitsevan tukea sosiaalisissa tilanteissa ja ymmärretyksi tulemisessa. Vastaajista yksi kertoo lapsensa tarvitsevan tukea fyysiseen liikkumiseen ja esimerkiksi ruokalutilanteisiin. Osalla lapsista kuvaillaan myös olevan keskittymisvaikeuksia ja hienomotorisia haasteita sekä haasteita siirtymätilanteissa ja muutoksissa. Yhden vastaajan mukaan lapsi tarvitsee paljon kuvia avuksi ja lapsen tuen tarpeiden vuoksi perhe on paljon kotona.

5.2 Varhaiskasvatuksen tarjoamat tukitoimet

Kysyessämme lasten ja perheiden saamista tukitoimista, saimme monipuolista tietoa aiheesta. Vastaajista kaksi kertoo, ettei ole saanut varhaiskasvatukselta mitään tukitoimia lapsen erityisen tuen tarpeeseen. Muut vastaajista kertovat saaneensa varhaiskasvatukselta tukea pienryhmätoiminnan, räätälöidyn esiopetuksen, yksilöllistettyjen tehtävien, kuvitettujen ohjeiden ja lapsen oman tai ryhmäavustajan avulla. Yhdelle vastaajista on tarjottu maksutonta varhaiskasvatusta sekä lapselle mahdollisuutta suorittaa esikouluvuosi kahden kertaan. Myös varhaiskasvatuksen henkilöstön kuvaillaan olleen arjessa enemmän lapsen tukena verrattuna yleisen tuen piiriin kuuluviin lapsiin.

5.3 Muun perheen saama tuki ja neuvonta

Tutkimuksesta selviää, että valtaosa vastaajista kokee, ettei muu perhe ole saanut varhaiskasvatukselta tukea ja neuvoja lapsensa erityisen tuen tarpeeseen liittyen. Apua ja tukea saaneet vastaajat kertovat saaneensa tukea AAC- eli vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien sekä varhaiskasvatushenkilöstön kanssa käytyjen keskustelujen ja heidän antamiensa vinkkien muodossa. Kyselylomakkeesta selviää, että perheen saamat harjoitteet jäivät heidän suoritettavaksi, mikä aiheuttaa uupumusta. Yksi vastaajista kertoo, että he ovat saaneet tukiperheen arkensa tueksi.

5.4 Kokemukset varhaiskasvatuksen tarjoamien tukitoimien riittävydestä

Pyysimme vanhempia arvioimaan, kuinka hyvin varhaiskasvatuksen tarjoamat tukitoimet vastaavat lapsen tuen tarpeisiin asteikolla 1-5, joista 1=ei yhtään, 2=vähän, 3=kohtalaisesti, 4=hyvin ja 5=erinomaisesti. Vastaajien antamissa arvosanoissa on hajontaa. Yksi vastaajista arvioi tukitoimet erinomaisiksi ja perustelee arvosanaa henkilökohtaisen avustajan merkittävyydellä lapsen varhaiskasvatuksen arjessa pärjäämiseen. Kaksi vastaajista arvioi tukitoimien vastaavan lapsen tuen tarpeeseen hyvin (4). Tarkemmaksi perusteluksi arviolle kerrotaan olevan lapsen toiminnassa näkyvät positiiviset myönteiset muutokset ja tulokset. Loput vastaajista arvioivat tuen riittävän kohtalaisesti, vähän tai ei ollenkaan. Näihin vastauksiin syinä ovat henkilökunnan määrällinen riittämättömyys ja jatkuva vaihtuvuus sekä henkilökohtaisen avustajan puuttuminen. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan puuttuminen ja puhe- ja terapiatoimintojen toteutumattomuus vaikuttivat myös kokemukseen tukitoimien riittävydestä. Lapsiryhmän suuri koko ja kokemus siitä, että lapsi on varhaiskasvatuksessa vain säilytyksessä, vaikuttivat arvioihin myös. Arvosanaa 1 perustellaan sillä, että lapsen tilannetta on arvioitu, mutta konkreettisia tukitoimia ei ole saatettu käytäntöön.

5.5 Toimiviksi ja toimimattomiksi koetut tukitoimet

Kysyimme vanhempien kokemuksia toimiviksi koetuista tukitoimista. Vastauksista nousee esille kasvattajan ja vanhemman välisen säännöllisen keskustelun sekä vanhempien kuulemisen merkityksellisyys. Visuaalisten apukeinojen, kuten kuvitettujen päiväohjelmien ja lapsen viikkovihkon käyttäminen koetaan myös toimiviksi menetelmiksi. Viikkovihkon kerrotaan toimivan siten, että lapsi saa yhdessä aikuisen kanssa kuvittaa päivän tapahtumia piirtämällä. Sen avulla lapsi pystyy viestimään vanhemmilleen päivittäisistä varhaiskasvatuksen toiminnoista. Lapsen henkilökohtainen avustaja, ryhmäavustaja sekä pienryhmätoiminta mainitaan vastauksissa myös toimivina tukitoimina. Varhaiskasvatuksen

ulkopuolelta tarjottavista tukitoimista toimiviksi koetaan kehitysneuvolakäynnit sekä Kelan tarjoama terapia. Henkilökunnan vähäisyys sekä suuri vaihtuvuus esiintyvät vastauksissa useasti, kysyessämme toimimattomiksi koetuista tukitoimista. Kolme vastaajista ei nimellä toimimattomia tukitoimia, ja yksi kertoo joidenkin tukitoimien olleen lasta hyödyttämättömiä ja täten toimimattomia. Tukitoimien puuttuvuus mainitaan myös toimimattomaksi piirteeksi.

5.6 Vanhempien toivomat tukitoimet

Toivoimme vanhemmilta ajatuksia ja kehitysideoita heidän jo saamiensa tukitoimien rinnalle. Vastauksista ei nouse esille sellaisia tukitoimia, jotka eivät olisi jo yleisesti käytössä varhaiskasvatuksessa. Vanhemmat toivovat määrällisesti riittävää ja erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen koulutettua henkilökuntaa, ja esimerkiksi avustajia lisää lapsiryhmiin. Samoin yhdessä vastauksessa toivottiin, että lapselle myönnettäisiin oma avustaja kerralla pitempiaikaisesti, sillä lapsen tuen tarve on jatkuvaa. Pienryhmätoiminnan ja tukiviittomien hyödyntämistä toivotaan varhaiskasvatukseen lisää. Oikeanlaisia, esimerkiksi äänyliherkkyttä ja rauhoittumismahdollisuuksia huomioivia tiloja toivotaan varhaiskasvatuksen käyttöön. Toivomus terapeuttien kanssa tehtävästä yhteistyöstä nousee aiheistosta esille, samoin kuin perhearjen jakaminen ja loma. Tavoitteiden ja henkilökohtaisen opetuksen järjestämisestä koskevan suunnitelman asettamista lapsen tasolle ja jatkuvaa arviointia toivotaan tukitoimiksi. Yhden vastauksen mukaan toivotaan, että perheelle informoitaisiin lasta koskevista oikeuksista.

6 Eettiset näkökulmat ja luotettavuus

Opinnäytetyöprosessin aikana pyrimme kiinnittämään huomiota tutkimuksen luotettavuuteen sekä eettisiin näkökulmiin. Luotettavuuden ja eettisyyden takaamiseksi kiinnitimme huomiota erilaisiin asioihin, kuten kyselylomakkeen kysymysten asetteluun sekä vastaajien anonymiteetin turvaamiseen.

6.1 Eettiset näkökulmat

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset käsittelevät yleisten eettisten periaatteiden rinnalla ihmistä sekä inhimillistä toimintaa koskevaa eettisyyttä. Ohjeet ottavat kantaa yksityisyyden suojaan tutkimusjulkaisuissa, henkilötietojen käsittelyyn sekä tutkimusaineistojen avoimuuteen. Lisäksi on huomioitava tutkittavan oikeus osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen. (Arene 2020, 9-14). Saatekirjeen avulla informoimme vastaajillemme opinnäytetyömme ja kyselylomakkeemme tarkoituksen sekä kerroimme vastaajille heidän yksityisyydensuojastaan. Emme keränneet tai käsitelleet henkilö- tai tunnistetietoja missään vaiheessa opinnäyteprosessiamme. Opinnäytetyössämme käyttämällämme SurveyMonkey sivustolla luotu kyselylomake varmisti sen, että kyselyyn vastanneiden anonymiteetti säilyi täysin, sillä emme keränneet henkilötietoja, joista kyselyyn vastanneita olisi voinut tunnistaa.

Opinnäytetyömme tutkimusaihetta voidaan pitää arkaluontoisena, minkä vuoksi vastaajat eivät välttämättä vastaa todellisen tilanteen mukaisesti, vaan pyrkivät sosiaalisesti hyväksyttävämmän vastauksen antamiseen (Saaranen-Kauppinen Puusniekka 2006 c). Sähköinen kyselylomake mahdollisti vastaajien anonymiteetin säilymisen, joten totuudenmukaisten vastauksien saaminen oli todennäköisempää. Tämä oli huomionarvoista, etenkin kyselylomakkeemme avointen kysymysten kohdalla. Kyselylomakkeeseemme oli mahdollista vastata aikavälillä 7.1.2021-21.2.2021. Tällä vastausajalla pyrimme mahdollistamaan vastaajille sopivan hetken vastata kyselyymme.

Opinnäytetyötämme ohjasi myös lainsäädäntö: Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja Tietosuojalaki. Opinnäytetyötä tehdessämme noudatimme opiskelijan muistilistaa eli olimme perehtyneet opinnäytetyömme aiheeseen, tutustuneet tietosujaan liittyviin periaatteisiin ja olimme tietoisia, että opinnäytetyömme tarkistetaan plagiaatintunnistusjärjestelmässä. (Arene 2020, 9-14.)

Noudatimme opinnäytetyöprosessin aikana myös sosionomin ammattieettisiä ohjeita, kuten sosiaalialan arvoja sekä eettisiä menetelmätapoja ammatillisessa toiminnassa, sillä eettisyys on merkittävä osa sosiaalialalla tehtävää työtä. Sosiaalihuollon ammattihenkilölaissa

säädetään työntekijän ammattieettisistä velvollisuuksista. Lain mukaan sosiaalialan työn lähtökohtana toimivat perus- ja ihmisoikeudet sekä toiminnan lainmukaisuus (Talentia 2017, 25). Opinnäytetyöprosessiamme ohjasivat myös eettiset ja moraaliset velvoitteet niin ammattialaa, tutkimuksen kohteena olevia henkilöitä, tutkimusyhteisöä kuin yhteiskuntaakin kohtaan. Tietosuojalaki sekä oikeus yksityisyyden suojaan velvoittivat meitä informoimaan kyselyyn vastaajille, ettei heidän henkilötietojaan pyydetä tai kerätä eikä heitä siten voida tunnistaa opinnäytetyöstämme. Eettisten velvoitteiden lisäksi opinnäytetyöprosessiamme ohjasi myös lainsäädäntö. Tekijänoikeuslain sekä hyvän tutkimustavan mukaisesti opinnäytetyössämme käytettyjen tausta-aineistojen lähteet, niiden tekijä ja alkuperä tulee mainita opinnäytetyössä. Samaten olimme myös tietoisia siitä, että työmme tarkistetaan plagiaatin-tunnistusjärjestelmässä. (Arene 2020, 8-14).

6.2 Luotettavuus

Avointen kysymysten kautta kyselyyn vastaajat saivat kertoa omin sanoin, millaisia kokemuksia ja tuntemuksia heillä on erityiseen tukeen liittyen. Esittämämme kysymykset sekä valitsemamme aiheeseen liittyvät Facebook-ryhmät, joihin kysely jaettiin, rajasivat vastauksia liittymään nimenomaan erityiseen tukeen. Tämän ansiosta saimme vastauksia tutki-maamme aihealueeseen liittyen, joka puolestaan lisäsi opinnäytetyömme luotettavuutta. Opinnäytetyömme tutkimus koostui osittain kyselyyn vastanneiden mielipiteiden ja koke-musten selvittämisestä, joten tutkimuksemme kylläntymispistettä on vaikea määrittää. Ih-misten kokemukset muuttuvat jatkuvasti, joten jokaiselta haastateltavalta olisi uuden haas-tattelun avulla saatu uutta tietoa (Vilkka 2021, 110). Pyrimme lisäämään validiteettia tes-taamalla itse kyselylomakkeen täyttöä, ennen sen lähettämistä Facebook-ryhmiin. Toi-voimme anonymiteetin lisäävän vastaajien määrää sekä vastausten luotettavuutta. Kysely-lomakkeemme kysymykset olivat suunnattu nimenomaan vanhemmille, sillä käytimme sa-noja *lapsenne* ja *lapsellesi* korostamaan vanhempien näkökulmaa.

Opinnäytetyössä käyttämäämme kyselylomakkeeseen liittyi erinäisiä riskejä. Oli mahdol-lista, että vastausprosentti olisi jäänyt alhaiseksi (Vilkka 2015, 94). Tässä tapauk- sessa emme olisi saaneet tarpeeksi vastauksia tutkimuksen toteuttamiseksi, joten meidän olisi tullut suorittaa aineistonkeruu uudestaan. Tiedostimme kyselylomakkeen käsitteiden voivan olevan monitulkintaisia, mikä olisi voinut johtaa siihen, että vastaajat olisivat ymmär-täneet erityisen tuen ja sen toimet eri tavoin. Validiteetin turvaamiseksi muotoilimme saate- kirjeemme selkeästi ja toteutimme kyselyn erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten vertaistuki- ryhmien avulla. Näin saimme kyselystä haluamaamme tietoa, nimenomaisesti erityiseen tu- keen liittyen.

Validiteetti eli pätevyys tarkoittaa, että mitataanko todella sitä, mitä onkin tarkoitus mitata. Validiteettia arvioidaan siis tarkastelemalla, kuinka hyvin tutkimusmenetelmä ja siinä käytetyt mittarit vastaavat sitä ilmiötä, jota todella halutaan tutkia. Laadullisessa tutkimuksessa yleistettävyyden arviointi on ongelmallista, mutta yleistettävyyttä voidaan määritellä uusien näkökulmien esiintuomisella teoreettisen viitekehyksen avulla. (Heinonen 2014.)

Sekä määrällisen että laadullisen tutkimuksen kokonaisluotettavuutta on mahdollista tarkastella ja kasvattaa esimerkiksi tutkimus- ja haastattelukysymysten selkeällä sekä ymmärrettävällä muotoilulla ja tutkimukseen käytetyn lomakkeen testaamisella. Tutkimusajankohdan valitsemisella tutkittaville sopivaksi sekä tutkimusprosessin suorittamisella eettisiä periaatteita noudattaen voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta. (Vilkkä 2014, 152-153.) Kokonaisluotettavuuden näkökulmia tarkasteltaessa validiteetti toteutui opinnäytetyössä hyvin.

7 Johtopäätökset

Eskelinen ja Hjelt ovat tutkineet mitkä tekijät vaikuttavat tuen toteutumattomuuteen esiopetuksessa. Keskeisimpiä syitä tuen toteutumattomuuteen olivat resurssipula, henkilöstön vaihtuvuus, puutteet toimintakäytännöissä, kelpoisen henkilöstön puute, henkilöstön riittämättömyys, monialaisen sekä moniammatillisen yhteistyön puute ja puutteet ammattitaidossa sekä avustajien ja terapiatyöntekijöiden määrässä. (Eskelinen & Hjelt 2017, 62-63.) Opinnäytetyömme kyselytulosten perusteella myös vanhempien kokemukset tuen riittävyteen tai sen riittämättömyyteen perustuivat Eskelisen ja Hjeltin tutkimuksessa mainittuihin tekijöihin. Etenkin henkilöstöön, sen määrään ja vaihtuvuuteen liittyvät tekijät vaikuttivat vanhempien kokemuksiin tuen riittävydestä.

7.1 Varhaiskasvatuksen henkilöstön riittävyys

Sosiaali- ja terveystieteiden laitoksen ja valvontaviraston vuoden 2020 varhaiskasvatuksen valvontaohjelma painottui varhaiskasvatuksen henkilömitoitukseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstömäärää seurattiin suhteessa lasten lukumäärään. (Valvira 2020.) Tutkimustuloksemme mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstön määrällisellä riittävyydellä onkin keskeinen merkitys vanhempien kokemuksiin tuen järjestämisestä ja sen riittävydestä.

Päiväkodissa järjestettävän varhaiskasvatuksen henkilömitoitus on sellainen, että jokaista kasvattajaa kohti saa olla neljä alle 3-vuotiasta tai seitsemän yli 3-vuotiasta lasta. Alle 3-vuotiaiden ryhmässä saa olla enintään 12 lasta ja yli 3-vuotiaiden ryhmässä taas enintään 21 lasta. Henkilömitoituksessa on otettava huomioon, mikäli ryhmässä on erityisen tuen tarpeen piiriin kuuluvia lapsia, joilla ei ole henkilökohtaista avustajaa. (Tehy.) Vanhempien toivomukset määrällisesti riittävästä henkilöstöstä viittaavat siihen, että ryhmissä, joissa on erityisen tuen piiriin kuuluvia lapsia, kaivataan lisäresursseja. Pohdimmekin mahdollisuutta ja tarvetta saada ryhmään lisää kasvattajia, mikäli erityisen tuen tarvetta esiintyy. Tätä aihetta voisi myös tutkia tarkemmin, sekä työntekijöiden että vanhempien ja lasten näkökulmasta.

Olemme kokeneet varhaiskasvatuksessa työskennellessämme tilanteita, joissa henkilöstön määrällinen riittävyys ei ole vastannut ryhmän tarpeita. Olemme kokeneet, että kyseiset tilanteet vaikuttavat esimerkiksi pedagogisen toiminnan toteuttamiseen, lasten osallisuuteen, tasavertaiseen kohtaamiseen sekä aikaan, jonka olemme pystyneet käyttämään vanhempien kanssa kommunikointiin. Kokemuksemme mukaan tehostetun tuen piiriin kuuluvat lapset on ryhmän kasvattajien ja lasten välistä suhdelukua toteutettaessa laskettu niin sanotusti "kaksipaikkaisiksi", ja erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset "kolmipaikkaisiksi". Yhtä kasvattajaa kohtaan sallittu lapsimäärä on näissä tilanteissa siis ollut viisi tai

kuusi seitsemän sijaan, sillä tuen tarvetta omaavan lapsen on laskettu täyttävän useamman lapsen paikka. Tällaisesta lapsen laskelmallisesta monipaikkaisuudesta on hyötyä pienryhmätilanteissa, jolloin tuetun lapsen ryhmässä on vähemmän lapsia. Kuitenkaan kokonaiskuvaa ja koko ryhmän yhdessä toimimista emme ole kokeneet tämän auttaneen, sillä lapsen monipaikkaisuus ei vaikuta koko ryhmän aikuisten määrään, ellei seitsemän lapsen määrä yhtä kasvattajaa kohden ole ylittymässä.

Varhaiskasvatuslaissa säädetyt reunaehdot, kuten ryhmän koko, suhdeluku sekä henkilöstörakenne vaikuttavat varhaiskasvatuksen oppimisympäristöihin ja sitä kautta pedagogisen toiminnan toteuttamiseen. Myös taloudelliset ja fyysiset resurssit vaikuttavat varhaiskasvatuksen laatuun. Tutkimustulosten valossa henkilöstön täydennyskoulutuksella ja oman ammattitaidon kehittämisellä oli keskeinen merkitys kasvatustoimintaa parantavana rakennetekijänä. (Vlasov ym. 2018, 48-49.) Taloudellisilla sekä fyysisillä resurssitekijöillä on vaikutusta henkilöstön hyvinvointiin sekä työssä jaksamiseen ja nämä tekijät puolestaan heijastuvat varhaiskasvatuksen henkilöstön pysyvyyteen ja riittävyteen.

Opinnäytetyömme tulosten perusteella erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa toimimiseen koulutettua tai kokemusta omaavaa henkilökuntaa toivotaan päiväkoteihin. Varhaiskasvatuslain (540/2018, 39 §) mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee osallistua täydennyskoulutuksiin, jotka kehittävät ja ylläpitävät ammattitaitoa. Varhaiskasvatuksessa työskentelevät henkilöt saavat koulutuksensa aikana tarvittavia tietoja varhaiskasvatuksen toteuttamisesta ja lasten kehityksestä, mutta aina heillä ei ole paljoa kokemusta tai erityistä osaamista erityisen tuen tarpeisiin liittyen. Tästä syystä varhaiskasvatuksen erityisopettajan tavoitettavuus ja heidän kanssaan tehtävä yhteistyö ovat merkityksellisiä. Koemme varhaiskasvatuksen erityisopettajalla olevan sellaista erityisosaamista erityisen tuen tarpeista, joita ryhmän varhaiskasvatuksen opettajat ja lastenhoitajat kaipaavat.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen uuden koulutuksen arviointisuunnitelman yhtenä tavoitteena onkin arvioida ja tuottaa informaatiota varhaiskasvatuksen eri työtehtäviin, kuten varhaiskasvatuksen opettajaksi ja varhaiskasvatuksen lastenhoitajaksi, johtavien koulutusten sisältöjen kehittämistarpeista. Arvioinnilla pyritään selvittämään myös, onko varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutuksissa alueellisia eroja. Arviointisuunnitelman varhaiskasvatuksen koulutusten arviointiin liittyvä painopiste sijoittuu vuosille 2022-2023. (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2020, 20.)

Varhaiskasvatuksen kehittämisfoorumi loi vuonna 2021 uudet varhaiskasvatuksen koulutuksen kehittämiseen liittyvät suositukset. Uudet kehittämissuosituksukset toimivat pohjana varhaiskasvatuksen henkilöstön kouluttamiselle. Suositukset koskevat nopeasti muuttuvaa toimintaympäristöä, varhaiskasvatuksen työvoimatarvetta, varhaiskasvatuksen koulutusten

kehittämistä yhteistyössä ja varhaiskasvatuksen veto- ja pitovoiman edistämistä. Suositusten mukaan nopeasti muuttuva toimintaympäristö edellyttää ammatillista osaamista. Suositusten mukaan täydennyskoulutuksista tiedottamista tulee kehittää ja oikeus osallistua niihin tulee huomioida. Varhaiskasvatuksen koulutusten tulee perustua tutkitulle tiedolle ja koulutusten sisällössä tulee huomioida ne vaatimukset, joita muuttuva toimintaympäristö ammatilliselle osaamiselle asettaa. Kehittämissuosituksen mukaan työvoimatarpeeseen tulisi vastata ennakkoinnilla sekä joustavilla koulutuspoluilla. Tämä merkitsee huomion kiinnittämistä varhaiskasvatuksen koulutusten alueelliseen ja vieraskieliseen saatavuuteen, aloituspaikkamääriin sekä joustaviin koulutuspolkuihin. Varhaiskasvatuksen koulutuksia tulee kehittää yhteistyössä ja suositusten mukaan tulisi koulutuksia kehittää yhdessä työelämätoimijoiden kanssa ja tutkimuksiin perustuen. Varhaiskasvatuksen veto- ja pitovoimaa taas vahvistetaan kehittämällä koulutusten ja työympäristöjen laatua sekä yhteistyötä. Tämä edellyttää esimerkiksi varhaiskasvatukseen pyrkiville järjestettävää soveltuvuuden arviointia, koulutusmahdollisuuksista tiedottamista ja työolosuhteiden kehittämistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2021.) Näiden kehittämisehdotuksien myötä on mahdollista vaikuttaa esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ilmeneviin resurssiongelmien ja työntekijöiden vaihtuvuuteen, jotka kyselylomakkeemme vastauksista tulevat ilmi.

7.2 Kasvatusyhteistyö ja muut toimijat

Kasvatusyhteistyö sekä muiden tahojen kanssa tehtävä yhteistyö koetaan tutkimuksemme perusteella merkitykselliseksi. Tarkemmin ottaen vastauksista ilmenee kasvattajan ja vanhemman välisen, säännöllisen keskustelun, vanhempien kuulemisen sekä esimerkiksi terapeuttien kanssa tehtävän yhteistyön yhteys erityisen tuen toteutumiseen ja tuen tarpeisiin vastaavuuteen. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisen lisäksi kasvattajalle ja vanhemmalle ei ole suunniteltu muita virallisia yhteydenpitotilanteita, joissa lapsen asioista voitaisiin keskustella säännöllisesti. Vanhemman tuodessa lasta päiväkotiin tai hakiessa sieltä, käydään ajankohtaisimmat asiat yhdessä läpi. Pohdimme, tulisiko vanhempien ja kasvattajien välistä yhteydenpitoa varten varata säännöllisemmin aikaa. Tämä vaatisi varmasti lisäresursseja varhaiskasvatuksen henkilöstöä koskien, jotta kasvattajien olisi mahdollista poistua lapsiryhmästä vanhempien pariin. Samalla vanhempien kuuleminen helpotuisi. Myös varhaiskasvatuskeskustelujen määrää lisäämällä olisi mahdollista taata säännöllinen yhteistyö kasvattajan ja vanhempien välillä.

Varhaiskasvatuksen ja perheen välinen yhteistyö edistääkin perheen tukemista ja varhaiskasvatuksen kehittämistä. Tällaisessa yhteistyössä keskinäinen kunnioitus, tasa-arvoinen ja vastavuoroinen vuorovaikutus, luottamus, lapsen kehityksen tukeminen yhdessä sekä huoltajien kasvatustyön tukeminen ovat keskeisessä asemassa. Myös

huoltajien osallisuus ja vaikuttamismahdollisuudet niin lapsen asioihin, kuin varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin ovat merkityksellisiä. Perheille tarjottava, yksilöllinen tuki voi pitää sisällään kasvatuskumppanuuden, vanhempien kuulemisen ja lapsen tuen tarpeiden varhaisen tunnistamisen lisäksi myös ohjausta sosiaali- ja terveysalan palvelujen piiriin. (Vuolukka & Kemppainen 2020.)

Terapeuttien kanssa tehtävää yhteistyötä toivotaan kyselylomakkeen vastauksissa, ja niistä nousee myös esille, että kaikki terapiapalvelut eivät toteudu, sillä niille ei ole tarvittavia tiloja. Vaikka lapsi saisi terapiapalveluita, on mielestämme myös terapeuttien ja lapsen vanhempien välinen yhteistyö merkityksellistä, kun kyseessä on lapsen hyvinvoinnin takaaminen. Koemme myös varhaiskasvatuksen ammattilaisten ja muiden sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten välisen, monialaisen yhteistyön tärkeäksi lapsen varhaiskasvatusta toteuttaessa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatuksessa tehdäänkin paljon yhteistyötä sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisten kanssa. Monialaisen yhteistyön merkitys kasvaa lapsen tukea suunniteltaessa ja järjestettäessä. Myös tilanteet, joissa sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisella herää huoli lapsen kasvusta ja kehityksestä, lisäävät monialaisen yhteistyön merkittävyyttä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 35.)

7.3 Vanhempien jaksaminen

Tutkimuksemme osoittaa, että joissain tilanteissa erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset ja heidän vanhempansa ovat jääneet vaille riittäviä tukitoimia. Joidenkin vastauksien perusteella lapsen vanhemmat ja muu perhe eivät ole saaneet tukea ja neuvoja varhaiskasvatuksen henkilöstöltä. Tutkimuksesta nousee myös esille tilanne, jossa varhaiskasvatus on kertonut jatkuvasti arvioivansa lapsen tilannetta, jo kahden vuoden ajan. Pyytäessämme vanhempia kuvailemaan, millaisia tukitoimia he toivoisivat saavansa jo olemassa olevien rinnalle, huomiomme kiinnittyi erityisesti kahteen vastaukseen: *lomaa* sekä *perhearjen jakamista*. Tästä voidaan päätellä erityisen tuen piiriin kuuluvien lasten vanhempien arjessa jaksamisen olevan joissakin tilanteissa vähissä. Koemme, että lapsen kehityksellisiin haasteisiin keskittyessä, voi muun perheen jaksamisen ja tukemisen huomioiminen jäädä taka-alalle. Emme koe lasten vanhempien tukemisen olevan yksinomaan varhaiskasvatushenkilöstön tehtävä, mutta mielestämme varhaiskasvatuksen ammattilaisilla on merkittävä rooli tarpeellisten palveluiden pariin ohjaamisessa.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tuleekin tarpeen ilmetessä ohjata lapsen vanhempia tuen tai palveluiden piiriin, lapsen hyvinvoinnista huolehtimisen lisäksi. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ei ole yksin niiden haasteiden kanssa, joita perheet ja lapset kohtaavat. He voivat konsultoida ammattilaisia, kuten neuvolan lääkäreitä ja psykologeja, tai hyödyntää

erilaisten järjestöjen tukimateriaaleja ja chat-keskusteluja. Näiden avulla varhaiskasvatuksen ammattilainen voi löytää oikean toimintatavan tai osata tarpeen tullen ohjata vanhempia oikeiden palveluiden ääreen. (Pihlaja & Viitala 2018, 43-44.)

Tutkimuksesta nousee esille vanhempien toive vertaistuesta ja perhearjen jakamisesta. Vertaistukea on monenlaista: suunnittelematonta kohtaamista samoja asioita käsittelevien ihmisten kanssa sekä avointa ja suljettua ryhmässä järjestettävää vertaistukitoimintaa. Avoimeen vertaistukiryhmään voi osallistua halutessaan, kun taas suljetun ryhmän ennalta sovittuihin tapaamisiin osallistumiseen tulee sitoutua. Vertaisryhmät voivat koostua henkilöistä, jotka ovat vertaisia toistensa kanssa, ilman vertaisryhmän ohjaajaa. Niissä voi olla myös vapaaehtoinen, koulutettu ohjaaja tai ammattilainen ohjaajana. Myös internetistä ja sosiaalisesta mediasta löytyy erilaisia ryhmiä, joissa on yleensä ylläpitäjä tai valvoja. (Terveyskylä 2020.) Vertaistukea on siis saatavilla eri tavoin, kasvotusten tai internetin välityksellä. Jaoimme tutkimuksemme kyselylomakkeen nimenomaan internetissä, Facebookista löytyviin vertaistukiryhmiin. Tämän perusteella kyselyyn vastanneilla on siis mahdollisuuksia vertaistukikontakteihin internetissä.

8 Pohdinta

Tutkimuksemme avulla saimme paljon tietoa erityisen tuen tarpeen ilmenemisestä arjessa, erilaisista tukitoimista ja vanhempien kokemuksista varhaiskasvatuksen tukitoimiin liittyen. Saamiemme vastauksien perusteella erityisen tuen tarve ilmenee perheiden arjessa yksilöllisesti, ja tukitoimetkin ovat yksilöllisesti muokattu vastaamaan lasten tuen tarpeisiin. Tuen tarve ilmenee arjessa esimerkiksi puhumattomuutena, aikuisen jatkuvan valvonnan tarpeena ja keskittymiseen sekä kommunikointiin liittyvinä haasteina. Erilaisia tukitoimia ovat muun muassa lapsen tai ryhmän avustaja, pienryhmätoiminta, yksilöllistetty toiminta, Kelan kustantamat terapiat, kasvattajien ja vanhempien välinen säännöllinen yhteydenpito sekä perheen saama tuki neuvojen ja tukiperheiden muodossa. Vanhemmat arvioivat tukitoimien riittävyden keskimäärin kohtalaiseksi, vaikka hajontaa oli tuen riittämättömyyden ja erinomaisen riittävyden välillä. Vanhemmat toivovat määrällisesti riittävää henkilökuntaa, lapsen tuen tarpeisiin vastaavia tiloja, kuvien hyödyntämistä arjessa sekä tukea omaan jaksamiseen. Saamamme tutkimustieto perustui vanhempien näkökulmiin tuen riittävydestä, mutta olisi mielenkiintoista tutkia myös lasten omia näkemyksiä. Jatkotutkimuksena voisikin tutkia, millaiseksi erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset kokevat saamansa tukitoimet. Vastaavan tutkimuksen voisi myös toteuttaa niin, että tukitoimia ja niihin liittyviä kokemuksia tarkasteltaisiin alueellisesti, esimerkiksi toteuttamalla kysely yhdessä kunnassa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön raportin mukaan tukea tarvitsevat lapset ovat keskenään eriarvoisessa asemassa varhaiskasvatuspalveluiden suhteen, asuinkunnasta ja tuen järjestäjästä riippuen. Tämän arvioidaan osittain johtuvan lainsäädännöstä. (Heiskanen ym. 2021, 32.) Tutkimustulosten perusteella voimme tehdä johtopäätöksiä siitä, että erityisen tuen piiriin kuuluvat lapset ja heidän perheensä saavat erilaisia tukimuotoja, vaihtelevin määrin. Emme pyytäneet haastateltavia kertomaan heidän taustatietojaan, kuten asuinpaikkakuntia, lasten ikiä tai sitä, onko varhaiskasvatus järjestetty kunnan vai yksityisen sektorin palveluiden kautta. Emme siten kykene arvioimaan näiden seikkojen mahdollista vaikuttavuutta tuen järjestämiseen tai siihen liittyviin kokemuksiin.

Opinnäytetyöprosessimme eteni aikataulumme mukaisesti. Teimme huolellisen opinnäytetyösuunnitelman, jonka lomassa tutustuimme aiheeseen liittyviin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Toteutimme tutkimuksen ilman yhteistyökumppania. Tammikuussa 2021 aloitimme suunnittelemaan kyselylomakkeemme sisältöä, ja kysymysten muotoilu oli aikaa vievää. Vastaajilla oli kuukausi aikaa vastata kyselyymme, ja tuona aikana perehdyimme opinnäytetyömme teoriaosuuteen. Kyselyä luodessamme pohdimme, tulemmeko saamaan riittävästi vastauksia tutkimuksen toteuttamiseen. Kyselyn sulkeuduttua aloimme käsittelemään saamaamme aineistoa ja vastaajia oli kertynyt riittävästi, jopa yllättävän paljon

aiheen mahdolliseen arkuuteen verrattuna. Vastaukset olivat laajoja ja antoivat meille merkityksellistä informaatiota erityisen tuen tukitoimista ja vanhempien kokemuksista niiden suhteen, joten kyselyä ei tarvinnut suorittaa uudelleen. Osallistuimme opinnäytetyön kirjoituskurssille ja saimme ohjausta opettajalta. Opinnäytetyömme valmistui määräajassa. Opinnäytetyötä tehdessämme opimme laadullisen tutkimuksen pääpiirteistä sekä tutkimuksen toteuttamisessa huomioitavista seikoista, kuten eettisistä periaatteista. Saa miemme vastauksien perusteella opimme, kuinka moninaisin tavoin erityisen tuen tarve voi ilmetä arjessa. Opimme myös erilaisista varhaiskasvatuksen tukitoimista ja niiden riittävyyteen vaikuttavista seikoista.

Lähteet

Ahonen, L. B. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ahonen, L. A. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä: PS-kustannus.

Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Viitattu 17.3.2021. Saatavissa <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULU-JEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>

Eskelinen, M & Hjelt, H. 2017. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:39. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lapsen tuen toteuttaminen. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. Viitattu 12.3.2021. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80737/okm39.pdf>

Hautamäki, J, Lahtinen, U, Moberg, S & Tuunainen, K. 2002. Erityispedagogiikan perusteet. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Heinonen, J. 2014. Tutkimussuunnitelma. Tutkimuksen validiteetti. Viitattu 26.4.2021. Saatavissa <https://kyvyt.fi/group/heinosen-opetussivut/untitled-3>

Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito-lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heiskanen, N., Neitola, M., Syrjämäki, M., Viljamaa, E., Nevala, P., Siipola, M. & Viitala, R. 2021. Kehityksen ja oppimisen tuki sekä inklusiivisuus varhaiskasvatuksessa. Selvitys nykytilasta kunnallisissa ja yksityisissä varhaiskasvatuspalveluissa sekä esitys kehityksen ja oppimisen tuen malliksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:13. Helsinki. Viitattu 7.4.2021. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162927/OKM_2021_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Helenius, A & Lummelehti, L. 2018. Varhaiskasvatus perusteita. Helsinki: Books On Demand.

Herrgård, E & Renko, R. 2000. Lapsen neurologisen kehityksen seuranta; milloin on syytä huoleen? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. 2000;116(18):2038-2045. Viitattu 12.4.2021 Saatavissa <https://www.duodecimlehti.fi/duo91769>

Hujala, E & Turja, E. 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jyväskylän yliopisto. 2015. Laadullinen tutkimus. Viitattu 26.4.2021. Saatavissa <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus>

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, 2020. Koulutuksen arviointisuunnitelma 2020-2023. Viitattu 6.4.2021. Saatavissa https://karvi.fi/app/uploads/2020/04/Koulutuksen_arviointisuunnitelma_2020-2023.pdf

Kekkonen, M., Lehti, K. & Tirkkonen, J. 2017. Dialogisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Haapsalo, Petäjä, Vuorelma-Glad, Sandén, Pulkkinen, Tahvanainen (toim.) Varhaiskasvatus katsomusten keskellä, Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy 2017. 4-5. Viitattu 8.4.2021. Saatavissa http://www.aretai.org/hallinta/wpcontent/uploads/2018/09/Dialogisuus_varhaiskasvatuksessa_2017.pdf

Lappeenrannan varhaiskasvatussuunnitelma 2019. Viitattu 18.2.2021. Saatavissa <https://peda.net/lappeenranta/varhaiskasvatus/kehitt%C3%A4minen/vul/lv22:file/download/d8f1465f530c1f548077c4a0bb036406b4982637/Lappeenrannan%20varhaiskasvatussuunnitelma%202019.pdf>

Lastensuojelulaki 417/2007, 4 §.

Leinonen, R. 2018. Sisällönanalyysi. Viitattu 27.4.2021. Saatavissa <https://spoken.fi/sisallönanalyysi/>

Määttä, P & Rantala A. 2016. Tavallisen erityisen lapsi. Onnistuneen yhteistyön arviotusta ratkomassa. Juva: Bookwell Oy.

Neitola, M. 2017. Pedagogiikan aika. Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Puna-Musta, 1. painos, 1/2017. Viitattu 12.2.2021. Saatavissa <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagogiikanaikajulkaisu-6.pdf>

Nislin, M. A., Paananen, M., Repo, L., Sajaniemi, N., & Sims, M. 2015. Working with children with special needs in Finnish kindergartens: Professionals and/or specialists? South African Journal of Childhood Education, 5(3), 8-9. Viitattu 6.4.2021. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/233062>

Nivala, E. 2021. Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. Journal of Early Childhood Education Research 10(1) 2021, 33–59. Viitattu 10.4.2021. Saatavissa <https://jecer.org/fi/wp-content/uploads/2021/02/Nivala-Issue10-1.pdf>

Opetushallitus. A. Koulutus ja tutkinnot. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 27.2.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetushallitus. B. Koulutus ja tutkinnot. Oppimisympäristö varhaiskasvatuksessa. Viitattu 11.4.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppimisymparisto-varhaiskasvatuksessa>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Oikeus oppia- kehittämisohjelma. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma. Viitattu 26.5.2021. Saatavissa <https://minedu.fi/laatuohjelmat>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. Lapsen oikeus kokoaikaiseen varhaiskasvatukseen palautuu. Viitattu 7.3.2021. Saatavissa <https://minedu.fi/-/lapsen-oikeus-kokoaikaiseen-varhaiskasvatukseen-palautuu>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2017. Vaativa erityinen tuki esi- ja perusopetuksessa. Kehittämisyhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:34. Helsinki. Viitattu 23.3.2021. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80629/OKM_34_2017.pdf

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2021. Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisohjelma 2021-2030. Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämissuositukset. Viitattu 25.4.2021. Saatavissa <https://minedu.fi/documents/1410845/55628624/Varhaiskasvatuksen+koulutusten+kehitt%C3%A4missuositukset.pdf/e1f7fe14-d81e-e7b0-12f0-6572b22ee72e/Varhaiskasvatuksen+koulutusten+kehitt%C3%A4missuositukset.pdf?t=1610622177928>

Paananen, M. ym. 2018. Esiopetus ja varhaiskasvatus. Oppimisen tuki varhaislapsuudesta toisen asteen siirtymään: tasa-arvon toteutuminen ja kehittämistarpeet. Viitattu 15.2.2021. Saatavissa https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161062/55-2018-Oppimisen_tuki_loppuraportti_27.9..pdf?sequence=4&isAllowed=y

Pedanet. Huittinen. OPS 2016. Huittisten kaupungin esiopetuksen opetussuunnitelma. Lapsen kasvun ja oppimisen tuki. Erityinen tuki. Pedagoginen selvitys. Viitattu 9.4.2021. Saatavissa <https://peda.net/huittinen/ops-2016/eo/5lkjot2/erityinen-tuki/ps>

Perusopetuslaki (628/1998) 16 §, 17 §.

Pihlaja, P. 2009. ERITYISEN TUEN KÄYTÄNNÖT VARHAISKASVATUKSESSA – NÄKÖKULMANA INKLUUSIO. Kasvatus 49 (2), 153. Viitattu 7.3.2021. Saatavissa https://www.researchgate.net/publication/260311130_Erityisen_tuen_kaytannot_varhaiskasvatuksessa_-_najokulmana_inkluisio

Pihlaja, P & Viitala, R (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Repo, L ym. 2019. Varhaiskasvatuksen laatu arjessa. Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutuminen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisut 15:2019. Tampere: PunaMusta Oy. Viitattu 6.4.2021. Saatavissa https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1519.pdf

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Aineisto- ja teorialähtöisyys. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 27.4.2021. Saatavissa https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L2_3_2_3.html

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. B. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Laadullisen tutkimuksen elementit. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 26.4.2021. Saatavissa https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1_2_2.html

Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. C. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Validiteetti. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 7.3.2021. Saatavissa https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_1.html

Sandberg, E. 2021. Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Talentia. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. PunaMusta Oy. Viitattu 15.03.2021. Saatavissa <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Tehy. Apua. Työsuojelu. Henkilöstömitoitus varhaiskasvatuksessa. Viitattu 30.03.2021. Saatavissa <https://www.tehy.fi/fi/apua/tyosuojelu/henkilostomitoitus-varhaiskasvatuksessa>

Terve.fi. Teemat. Kehityshäiriöt. Viitattu 11.4.2021. Saatavissa <https://www.terve.fi/teemat/kehityshairiot>

Terveyskylä. Vertaistalo. Tietoa vertaistuesta. 2020. Viitattu 9.4.2021. Saatavissa <https://www.terveyskyla.fi/vertaistalo/tietoa-vertaistuesta>

Tilastokeskus. Tilastot. Koulutus. Erityisopetus. 2019. Lähes joka viides peruskoululainen sai tehostettua tai erityistä tukea. Viitattu 22.01.2021. Saatavissa https://www.stat.fi/til/erop/2018/erop_2018_2019-06-19_tie_001_fi.html

Tuвет. Tutkimusperustaista vaativan erityisen tuen kehittämistä. Tutkimus. Mitä vaativa erityinen tuki on? Viitattu 30.03.2021. Saatavissa <https://www.tuвет.fi/vaativa-erityinen-tuki/>

Valvira. 2020. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Ajankohtaista. Uutiset ja tiedotteet. Varhaiskasvatuksen valvontaohjelma julkaistu – tavoitteena yhdenmukainen

ohjaus ja laadukas varhaiskasvatus. Viitattu 14.3.2021. Saatavissa https://www.valvira.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/uutinen/-/asset_publisher/7CNS3oAUBTIJ/content/varhaiskasvatuksen-valvontaohjelma-julkaistu-tavoitteena-yhdenmukainen-ohjaus-ja-laadukas-varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 7 § , 39 §, 3 §.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Viitattu 15.3.2021. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Vernerinet. Verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta. Arki ja palvelut. Koulunkäynti. Yleinen, tehostettu ja erityinen tuki. Viitattu 10.4.2021. Saatavissa <https://verneri.net/yleis/yleinen-tehostettu-ja-erityinen-tuki>

Vilkka, H. 2014. Tutki ja mittaa – määrällisen tutkimuksen perusteet. Tammi: Helsinki. Viitattu 26.4.2021. Saatavissa <http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. Uudistettu painos. Juva: PS-kustannus.

Vilkka, H. 2021. Tutki ja kehitä. 5. Uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Virkki, P. 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Helsinki: Kopio Niini Oy. Viitattu 10.4.2021. Saatavissa https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/14935/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vlasov, J. ym. 2018. Varhaiskasvatuksen laadun ja arvioinnin perusteet ja suositukset. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisut 24:2018. Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere. Viitattu 15.03.2021. Saatavissa https://karvi.fi/app/uploads/2018/10/KARVI_2418.pdf

Vuolukka, M & Kempainen, A. 2020. Vaativan erityisen tuen verkosto. VIP-OYS alueen Vaativan erityisen tuen ohjaus ja palveluverkostojen verkostopäivä. Varhaiskasvatuksen ja perheen yhteistyö. Viitattu 3.4.2021. Saatavissa <https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2020/10/Minna-Vuolukka-Anuliisa-Kempainen-Varhaiskasvatuksen-ja-perheen-yhteistyö.pdf>

LIITTEET

LIITE 1 Kyselylomake

1. Kerro omin sanoin miten lapsenne erityisen tuen tarve ilmenee arjessa.
2. Millaisia erityisen tuen tukitoimia varhaiskasvatus on tarjonnut lapsellesi?
3. Onko muu perhe saanut tukea ja neuvoja lapsen erityisen tuen tarpeeseen liittyen? Jos on, niin millaista?
4. Asteikolla 1-5, kuinka hyvin varhaiskasvatuksen tarjoamat erityisen tuen toimet mielestänne vastaavat lapsenne tuen tarpeisiin?
1=ei yhtään
2=vähän
3=kohtalaisesti
4=hyvin
5=erinomaisesti
5. Kerro omin sanoin lisää: Mitkä tekijät vaikuttavat valitsemaasi arvioon tuen riittävydestä?
6. Millaiset tukitoimet olette kokeneet hyväksi?
7. Millaiset tukitoimet olette kokeneet toimimattomiksi?
8. Millaisia tukitoimia toivoisitte jo nyt saamienne lisäksi?